

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**“Ουσιοκρατική Πρόσληψη των Κοινωνικών
Ομάδων, Υποανθρωποποίηση και Επίπεδα
Κοινωνικού Status”**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Οργανωτικής & Οικονομικής Ψυχολογίας**

Αγγραφιώτης Γρηγόριος Α.Μ.:0603Μ002

Υπεύθυνος Καθηγητής: Τ. Ιατρίδης

Οκτώβριος 2006

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	3
Η ουσιοκρατική πρόσληψη των κοινωνικών κατηγοριών	5
Η διασύνδεση των ουσιοκρατικών πίστεων με τα στερεότυπα.....	13
Προκατάληψη και ουσιοκρατία	18
Η διαφορετική απόδοση των αποκλειστικά ανθρώπινων συναισθημάτων σε ενδοομάδες και εξωομάδες: Το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης.....	23
Έρευνα 1	34
Μέθοδος.....	34
Αποτελέσματα	39
Συζήτηση	43
Έρευνα 2	47
Μέθοδος.....	47
Αποτελέσματα	48
Συζήτηση	51
Γενική Συζήτηση	54
Βιβλιογραφία	63

Εισαγωγή

Η κοινωνιοψυχολογική γραμματεία έχει αρχίσει να στρέφεται με έντονο ενδιαφέρον και να πραγματεύεται το ζήτημα της ουσιοκρατικής πρόσληψης των κοινωνικών ομάδων. Ενδιαφέρον το οποίο προκύπτει από την ενδεχόμενη συσχέτιση της ουσιοκρατικής πρόσληψης με ζητήματα που αφορούν την προκατάληψη, τις αντιλήψεις για τις -άλλες- ομάδες, τον ρατσισμό, τα στερεότυπα και την συμπεριφορά των ατόμων απέναντι στην διαφορετικότητα. Στόχος της συγκεκριμένης μελέτης δεν είναι μόνο η διασύνδεση της ουσιοκρατικής πρόσληψης με τα παραπάνω θέματα -αν και θα επεκταθούμε σε μερικά από αυτά εκτενέστερα-. Στόχος είναι η όσο καλύτερη οργάνωση της κοινωνιοψυχολογικής γραμματείας που πραγματεύεται το ζήτημα της ουσιοκρατικής πρόσληψης καθώς και η διερεύνηση ορισμένων ζητημάτων τα οποία δεν έχουν φωτιστεί αρκετά από τις μέχρι τώρα μελέτες.

Έπειτα από την μελέτη της συγκεκριμένης γραμματείας είναι εύκολο να διαπιστώσει κανείς ότι η ουσιοκρατική πρόσληψη χωρίζεται -περιέργως- σε δύο μεγάλα ρεύματα. Το πρώτο ρεύμα αναφέρεται στην διάκριση των κοινωνικών ομάδων έχοντας σαν βάση την απόδοση εσωτερικών και αμετάβλητων ουσιών, ουσιών που προσδιορίζουν τις διακρινόμενες κοινωνικές διαφορετικότητες μεταξύ των ομάδων αυτών. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, οι κοινωνικές ομάδες διακρίνονται σε δυο κατηγορίες. Αυτές που χαρακτηρίζονται ως φυσικές και αυτές που έχει επικρατήσει να λέγονται υποστασιοποιημένες. Το δεύτερο ρεύμα το οποίο αναφέρεται στην απόδοση ουσίας στις κοινωνικές ομάδες, μελετάει το ζήτημα της υποανθρωποποίησης και έχει ως βάση την απόδοση των συναισθημάτων στις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης αποτελεί ουσιαστικά μια τάση για ελλειμματική απόδοση ανθρώπινης ουσίας η οποία συστηματοποιείται

ως η απόδοση λιγότερων δευτερευόντων συναισθημάτων ή ως η ενισχυμένη απόδοση πρωτευόντων συναισθημάτων σε μια κοινωνική ομάδα.

Οι δύο αυτές διαφορετικές κατευθύνσεις της μελέτης περί απόδοσης ουσίας στις κοινωνικές ομάδες ίσως να οφείλονται σε καθαρά μεθοδολογικούς λόγους. Στόχος της μελέτης αυτής θα είναι μια απόπειρα διασύνδεσης των δύο αυτών κατευθύνσεων –που εκ πρώτης άποψης φαίνεται να πραγματεύονται διαφορετικά ζητήματα-. Θα προσπαθήσουμε να δούμε τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στις φυσικές και τις υποστασιοποιημένες ομάδες με την υποανθρωποποίηση. Στόχος μας δηλαδή θα είναι να εξετάσουμε αν μια φυσική ομάδα υποανθρωποποιείται συστηματικά περισσότερο ή λιγότερο από μια υποστασιοποιημένη ομάδα ή ακόμα αν μια έντονα υποανθρωποποιημένη ομάδα γίνεται αντιληπτή με όρους φυσικών ειδών ή υποστασιοποιημένων ομάδων. Για την επίτευξη του στόχου που προαναφέραμε απαιτείται φυσικά μια εμπεριστατωμένη σύνοψη της κοινωνιοψυχολογικής γραμματείας που αφορά τις δύο αυτές παράλληλες –ίσως και τεμνόμενες- κατευθύνσεις της ουσιοκρατικής πρόσληψης. Σε μια πρώτη φάση λοιπόν θα καταγράψουμε τα στοιχεία τα οποία νοηματοδοτούν την έννοια της ουσιοκρατίας, ενώ θα αναφερθούμε και στις συναφείς –αν όχι περιεχόμενες στην ουσιοκρατία- έννοιες των ‘φυσικών ειδών’ και της ‘υποστασιοποίησης’. Έπειτα θα προσεγγίσουμε τη γραμματεία που σχετίζεται με το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης, το ρόλο που παίζει στο φαινόμενο αυτό το status των κοινωνικών κατηγοριών και τέλος θα επισημάνουμε τις σημασιολογικές συζεύξεις αλλά και τις μεθοδολογικές διαζεύξεις της με την ουσιοκρατία.

Η ουσιοκρατική πρόσληψη των κοινωνικών κατηγοριών

Οι απαρχές της έννοιας της ουσιοκρατίας μπορούν να αναζητηθούν στην φιλοσοφία της γλώσσας και ειδικότερα στην αριστοτελική άποψη περί των 'έννοιών' και των 'ιδεών' σύμφωνα με την οποία κάθε 'έννοια' προσδιορίζεται από ένα σύνολο απαραίτητων και καθορισμένων χαρακτηριστικών (Haslam et al, 2000). Σύμφωνα λοιπόν με την άποψη αυτή, οι 'έννοιες' διαμορφώνονται από ιδιαίτερες, απαραίτητες και ξεχωριστές ουσίες. Ένα από τα ζητήματα που βρισκόταν στον κεντρικό πυρήνα των φιλοσοφικών αναζητήσεων και του Locke ήταν η έννοια της 'ουσίας'. Ο Locke κάνει την διάκριση ανάμεσα στην ονομαστική ουσία (nominal essence) των πραγμάτων και την πραγματική (real essence). Η ονομαστική ουσία κατά Locke, είναι ουσιαστικά το κριτήριο με το οποίο 'έχουμε αποφασίσει' αν σε κάποιο αντικείμενο μπορεί να αποδοθεί ένα όνομα (Okasha, 2002). Η ονομαστική ουσία δηλαδή, είναι μια γλωσσολογική σύμβαση, μια ταξινομητική κατασκευή η οποία βοηθάει στην κατηγοριοποίηση (Fuss, 1989). Από την άλλη πλευρά η πραγματική ουσία των αντικειμένων, σύμφωνα με τον Locke, είναι κάποιες άγνωστες ιδιότητες και χαρακτηριστικά τα οποία κατανέμουν τον φυσικό κόσμο σε διάφορα είδη (Haslam, 1998).

Οι Kripke και Putnam (Haslam, 1998) αποδέχονται την άποψη του Locke για την ονομαστική και την πραγματική ουσία και θέτουν το ζήτημα των φυσικών ειδών με βάση αυτήν τη διάκριση. Υποστηρίζουν ότι τα επονομαζόμενα φυσικά είδη έχουν ουσίες, με την έννοια των απαραίτητων μικρο-δομών οι οποίες δεν γίνονται αντιληπτές από τους ανθρώπους, αλλά είναι απαραίτητες για τα είδη αυτά. Η έννοια λοιπόν της ουσίας αναδεικνύεται ως οργανωτική αρχή του φυσικού κόσμου και είναι 'ουσιώδης' για τα φυσικά είδη

κάνοντάς τα αυτό που στην πραγματικότητα είναι (Haslam, 1998). Οι Kripke και Putnam (Okasha, 2002) απομακρύνονται επίσης από την άποψη του Locke ότι όλα τα είδη αποτελούν αυθαίρετες ανθρώπινες κατηγοριοποιήσεις και υποστηρίζουν ότι η ανακάλυψη των πραγματικών ουσιών αντανakλά την υποβόσκουσα φύση της πραγματικότητας. Έτσι, οι όροι που διακρίνουν μεταξύ τους τα διάφορα είδη που αναγνωρίζονται στη φύση λειτουργούν ως ονομασίες που εξυπηρετούν τον σκοπό της κατηγοριοποίησης και προκύπτουν από την ίδια την φύση, ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίο ο άνθρωπος την κατανοεί. Στην φιλοσοφία της βιολογίας, σύμφωνα με τον Hull (Haslam et al, 2000), η έννοια της ουσιοκρατίας αναφέρεται στην ύπαρξη μιας εσωτερικής και ταυτόχρονα αμετάβλητης φύσης η οποία είναι κοινή για όλα τα άτομα του ίδιου είδους. Παρατηρούμε λοιπόν ότι φιλόσοφοι της βιολογίας όπως οι Kripke, Putnam, και Hull (Haslam et al, 2000) θεωρούν ότι οι ουσιοκρατικές αντιλήψεις τους είναι εφαρμόσιμες σε όλα τα βιολογικά είδη, αντίληψη η οποία έρχεται σε αντίθεση με την κυρίαρχη επιστημονική άποψη ότι τα βιολογικά είδη είναι ιστορικά μεταβαλλόμενα και ότι τα μέλη μιας συγκεκριμένης ομάδας δεν είναι απαραίτητο να έχουν κοινές ιδιότητες.

Παρατηρούμε επίσης ότι από την φιλοσοφική σκοπιά –οποιασδήποτε θεώρησης– η ουσιοκρατία αναφέρεται στην απόδοση μιας εγγενούς ουσίας σε 'κάτι' το οποίο μπορεί να διακριθεί ως ξεχωριστή οντότητα. Σύμφωνα με τον Winsor (2002) ο κλασικός ορισμός των ουσιοκρατικών αποδόσεων αναφέρεται αποκλειστικά στα βιολογικά είδη –μια ελλιπής προσέγγιση– τα οποία πρέπει να έχουν συγκεκριμένες εγγενής ουσίες οι οποίες είναι αμετάβλητες και ιστορικά αβάσιμες. Σύμφωνα με ένα άλλο ρεύμα σκέψης, οι ουσιοκρατικές αποδόσεις, όσον αφορά τις κοινωνικές ομάδες, συσχετίζονται είτε με συγκεκριμένα γνωστικά μοντέλα αντίληψης (βλ. Hirschfeld, 1997 στο Verkuyten, 2003) είτε με γενικότερες

γνωστικές διαδικασίες (βλ. Allport, 1954 στο Verkuyten, 2003) οι οποίες οργανώνουν την γνώση σχετικά με τις κοινωνικές ομάδες. Αυτό, ωστόσο, που θεωρούμε ότι σε μια πρώτη φάση θα πρέπει να εξαχθεί ως συμπέρασμα, είναι το ότι οι ουσιοκρατικές αποδόσεις στα πρώτα βήματα της ύπαρξής τους διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη διευθέτηση του 'φυσικού' κόσμου. Στην πορεία της μελέτης της θεώρησης περί απόδοση 'ουσίας' θα δούμε ότι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και στη διευθέτηση του 'κοινωνικού' κόσμου.

Προχωρώντας λοιπόν από την ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση, η οποία αναφέρεται στη αριστοτελική άποψη ότι κάθε έννοια έχει ένα σύνολο 'ουσιωδών' χαρακτηριστικών οδηγούμαστε στη ψυχολογική ουσιοκρατία, όπου σύμφωνα με τους Medin και Ortony (1989 στο Haslam et al, 2000) είναι η κοινή δοξασία των ανθρώπων ότι πολλές κατηγορίες έχουν ουσία. Η θεωρία αυτή μπορεί να αφορά την θρησκεία, την εθνικότητα, την φυλή ή ακόμα και το φύλο, κοινωνικές κατηγορίες δηλαδή, όπου υποστηρίζεται ότι έχουν βαθιά ριζωμένα βιολογικά θεμέλια τα οποία είναι ιστορικά σταθερά καθώς και ευδιάκριτα όρια μη ευάλωτα σε κοινωνικο-πολιτιστικές αλλαγές. Σύμφωνα με τον Medin (1989 στο Verkuyten, 2003) οι άνθρωποι έχουν ουσιοκρατικές πίστεις γιατί έτσι είναι πιο εύκολο για αυτούς να κατανοήσουν τον κοινωνικό κόσμο. Η πρώτη προσπάθεια διασύνδεσης της ουσιοκρατίας με την κοινωνική ψυχολογία έγινε από τους Rothbart και Taylor (1992 στο Haslam et al, 2000) όπου υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι συχνά αναφέρονται στις κοινωνικές κατηγορίες σαν να είναι φυσικά είδη, παρόλο που γίνονται αντιληπτές καλύτερα ως ανθρώπινα κατασκευάσματα με ιστορικές ταυτότητες οι οποίες αντανakλούν τις επιθυμίες, τις ανάγκες και τις συμβάσεις των ανθρώπων. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να αποδίδονται στις κοινωνικές ομάδες ουσίες οι οποίες τις καθιστούν ομοιογενείς, αμετάβλητες και διακριτές, ουσίες εγγενείς που λειτουργούν ως πηγές άντλησης συμπερασμάτων σε σχέση με την

ιδιαίτερη ποιότητά των κοινωνικών ομάδων. Όπως παρατηρεί ο Atran (1990 στο Haslam, 1998), ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η ουσιοκρατική πρόσληψη έχει έναν πανανθρώπινο χαρακτήρα, καθώς εμφανίζεται συστηματικά σε διαπολιτισμικό επίπεδο.

Η ουσιοκρατική πρόσληψη όπως έχουμε ήδη αναφέρει αφορά την απόδοση κάποιας 'ουσίας'. Για να γίνει όμως καλύτερα κατανοητή η εννοιολογική της κατασκευή θα πρέπει να αναφερθούμε στην δομή των ουσιοκρατικών πίστεων. Σημαντική προσπάθεια προς την πλευρά αυτή έχει γίνει από τον Haslam et al (2000) όπου στην προσπάθειά του να κατανοήσει τον βαθμό στον οποίο οι άνθρωποι διατηρούν ουσιοκρατικές αντιλήψεις για τις κοινωνικές ομάδες-κατηγορίες και με ποιον τρόπο αυτές οι αντιλήψεις αναδύονται, επιχείρησε να προσεγγίσει την δομή των ουσιοκρατικών πίστεων. Η ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση παρόλο που φαίνεται να προσδιορίζεται από ένα συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς –οι κατηγορίες έχουν μια υποβόσκουσα ουσία-, είναι φανερό μέσα από τις μελέτες πολλών θεωρητικών ότι δομείται από διαστάσεις οι οποίες αν και δεν φωτίζονται αρκετά παίζουν καθοριστικό ρόλο. Η μελέτη της κοινωνιοψυχολογικής γραμματείας φανερώνει έναν αριθμό διαστάσεων που χρησιμοποιούν οι διάφοροι μελετητές όταν αναφέρονται στις ουσιοκρατικές αποδόσεις και σε άλλα συναφή ζητήματα. Οι Rothbart και Taylor (1992 στο Haslam et al, 2000) μιλώντας για την ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση κάνουν λόγο για κατηγορίες οι οποίες είναι αμετάβλητες και που λειτουργούν ως πηγές άντλησης συμπερασμάτων για τα άτομα που ανήκουν σ' αυτές. Ο McGarty et al (1995 στο Haslam et al, 2000) δίνει έμφαση στην ομοιογένεια και την αμεταβλησία των κοινωνικών ομάδων. Ο Hirschfeld (1996 στο Haslam et al, 2000) στην ανάλυσή του για την κοινωνική κατηγοριοποίηση αναφέρεται στις διαστάσεις της ενύπαρξης, της διακριτότητας και της φυσικότητας. Τέλος ο Yzerbyt

et al (1997) στην θεωρητική του προσέγγιση για το ζήτημα της υποκειμενικής ουσιοκρατίας αναφέρεται στην αμεταβλησία, την αποκλειστικότητα και την συνοχή των κοινωνικών κατηγοριών, ενώ όπως και οι Rothbart και Taylor θεωρεί ότι οι κοινωνικές κατηγορίες λειτουργούν ως πηγές άντλησης συμπερασμάτων.

Ο Haslam et al (2000), λοιπόν, βασιζόμενος στις διαστάσεις που προαναφέραμε και που έχουν συνδεθεί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο με την κοινωνική κατηγοριοποίηση και την ουσιοκρατική απόδοση, προσπαθεί να συνθέσει την δομή και το περιεχόμενο των αποδόσεων ουσίας. Στην προσπάθειά του λοιπόν να συνοψίσουμε το θεωρητικό μοντέλο των ουσιοκρατικών αποδόσεων στο σύνολό τους θα πρέπει πρώτα να καταγράψουμε και να περιγράψουμε τις διαστάσεις αυτές.

Μια πρώτη διάσταση που εντάσσεται στην θεωρητική κατασκευή της ουσιοκρατίας είναι η διακριτότητα (discreteness), η οποία ορίζεται ως ο βαθμός στον οποίο μια ομάδα είναι περιχαρακωμένη από αυστηρά όρια που δύσκολα τα μέλη της μπορούν να υπερβούν. Η ομοιομορφία (uniformity) είναι η διάσταση εκείνη της ουσιοκρατίας, που περιγράφει τον βαθμό στον οποίο τα μέλη μιας ομάδας είναι θεμελιωδώς ίδια. Η διάσταση informativeness (αν επιθυμούσαμε μια μετάφραση του όρου θα λέγαμε -κάπως αυθαίρετα- 'πληροφοριακότητα') θεωρείται επίσης μέρος της εννοιολογικής κατασκευής της ουσιοκρατικής πρόσληψης και αναφέρεται στον βαθμό στον οποίο η υπαγωγή ενός ατόμου σε μια ομάδα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικών με το άτομο αυτό. Η φυσικότητα (naturalness) αφορά στον βαθμό κατά τον οποίο οι κοινωνικές ομάδες γίνονται αντιληπτές ως φυσικές ή κοινωνικά κατασκευασμένες. Η διάσταση της αμεταβλησίας (immutability) αναφέρεται στο κατά πόσο είναι δυνατό τα μέλη μιας ομάδας να πάψουν να είναι μέλη της, αν δηλαδή, η συμμετοχή σε μια κοινωνική κατηγορία είναι εύκολο να αλλάξει. Η διάσταση της

σταθερότητας (stability), από την άλλη πλευρά, διακρίνει τις ομάδες ανάλογα με τον βαθμό στον οποίο παραμένουν διαχρονικά σταθερές. Παρόλο, που η διάσταση της σταθερότητας μοιάζει με την διάσταση της αμεταβλησίας, οι δυο αυτές διαστάσεις διακρίνονται ως προς την ποιότητα της καθαυτής μεταβολής που μπορεί να αποδοθεί ή όχι στις κοινωνικές ομάδες: στην πρώτη περίπτωση, η μεταβολή αναγνωρίζεται ως προς ένα κριτήριο ποιοτικό ενώ στη δεύτερη ως προς τη συνέχεια του χρόνου. Ο Haslam et al (2000), επιπλέον, συμπεριλαμβάνει στη κατασκευή της έννοιας της ουσιοκρατικής πρόσληψης τη διάσταση της ενύπαρξης (inherence) η οποία περιγράφει την έκταση στην οποία αποδίδεται στις κοινωνικές ομάδες η παρουσία μιας κοινής εσωτερικής πραγματικότητας. Η διάσταση της αναγκαιότητας (necessity), επιπρόσθετα, συνδέεται με τον βαθμό στον οποίο γίνεται αντιληπτό το ότι μια ομάδα διακρίνεται από κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία είναι απαραίτητο να πληρούνται προκειμένου κάποιο άτομο να θεωρηθεί μέλος της. Τέλος, η – προϋποτιθέμενη– εννοιολογική κατασκευή της ουσιοκρατικής πρόσληψης συμπληρώνεται από την διάσταση της αποκλειστικότητας (exclusivity) που αναφέρεται στην έκταση κατά την οποία θεωρείται ότι η ένταξη ενός ατόμου σε μια συγκεκριμένη ομάδα 'απαγορεύει' την ένταξη σε μία άλλη κοινωνική ομάδα.

Στη έρευνα του Haslam et al (2000), όσον αφορά τις απόψεις των ανθρώπων για διάφορες κοινωνικές κατηγορίες, αποκαλύφθηκε ότι οι διαστάσεις, που ο ίδιος συγγραφέας θεωρεί ότι δομούν την έννοια της ουσιοκρατίας, συνθέτουν δύο διαφορετικούς παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί έχουν, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, εννοιολογική αλλά και στατιστική συνοχή. Ο πρώτος παράγοντας δομείται από τις διαστάσεις της φυσικότητας, της διακριτότητας, της αμεταβλησίας, της σταθερότητας και της αναγκαιότητας. Ο παράγοντας αυτός παραπέμπει έντονα στην έννοια των φυσικών ειδών όπως περιγράφεται αυτή από τους Kripke και Quine (Haslam

et al, 2000). Από την άλλη πλευρά, ο δεύτερος παράγοντας συντίθεται από τις διαστάσεις του informativeness, της ομοιομορφίας, της ενύπαρξης και της αποκλειστικότητας. Οι διαστάσεις αυτές συνιστούν μια αντίληψη για τις κοινωνικές κατηγορίες ως ευδιάκριτα συνεκτικές που έχουν ως βάση μια υποβόσκουσα πραγματικότητα, για τα μέλη των οποίων είναι εύκολο να αντληθούν συμπεράσματα εξαιτίας της ομοιομορφίας που τα χαρακτηρίζει. Ο παράγοντας αυτός παραπέμπει στη έννοια της 'υποστασιοποίησης' (entitativity) στον βαθμό όπου οι κοινωνικές ομάδες συνιστούν συνεκτικές, ενιαίες και γεμάτες με νόημα οντότητες (Campbell, 1958 στο Castano et al., 2003).

Ο όρος υποστασιοποίηση χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Campbell (1958 στο Castano et al., 2003) και αναφέρεται στον βαθμό όπου οι ομάδες έχουν την φύση μιας διακεκριμένης οντότητας και στον βαθμό που έχουν αληθινή ύπαρξη. Η υποστασιοποίηση σύμφωνα με τον ίδιο θεωρητικό επηρεάζεται από την κοινή μοίρα, και την ομοιότητα των μελών της ομάδας καθώς και από την καθαρότητα των ορίων σε σχέση με άλλες ομάδες. Παρόμοια ευρήματα αναφέρει και ο Lickel et al. (2000 στο Castano et al., 2003) όπου επισημαίνει ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών μιας ομάδας, η πίστη σε κοινούς στόχους και κοινά αποτελέσματα αλλά και η ομοιότητα των μελών σχετίζονται με την αντίληψη περί υποστασιοποίησης της ομάδας. Η κοινωνιοψυχολογική γραμματεία έχει αρχίσει να στρέφεται με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και να μελετάει πιο συστηματικά το ζήτημα της υποστασιοποίησης των κοινωνικών ομάδων. Οι Sherman et al. (1999 στο Castano et al., 2002) υποστηρίζουν ότι η υποστασιοποίηση λειτουργεί θετικά για την ομάδα γιατί αυξάνει την αφοσίωση των μελών προς την ομάδα. Παρόμοια άποψη έχουν και οι Yzerbyt et al. (2000 στο Castano et al., 2002) όπου αναφέρονται στο ότι οι υποστασιοποιημένες ομάδες φαίνονται πιο ελκυστικές γιατί δίνουν στα μέλη τους την αίσθηση ότι

θα πετύχουν πιο εύκολα τους στόχους τους. Παράλληλα οι Castano et al. (2002) υποστηρίζουν ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ της υποστασιοποίησης μιας ομάδας και της ταύτισης των μελών της με την ομάδα και τους στόχους της. Συνευθιακά αποτελέσματα είχαν και οι Castano et al. (2003) όπου υποστηρίζουν ότι τα μέλη μιας ομάδας θεωρούν την ομάδα τους περισσότερο υποστασιοποιημένη και ταυτίζονται πιο εύκολα με αυτήν όταν γίνεται αναφορά για το αναπόφευκτο του θανάτου τους. Όσον αφορά την σπουδαιότητα των κοινών αντιλήψεων και στόχων που έχει μια ομάδα σε σχέση με την θεώρησή της ως υποστασιοποιημένη οι Sani et al. (2005) σημειώνουν ότι σημασία δεν έχει τόσο η ποσότητα των κοινών αντιλήψεων όσο το αν αυτές θεωρούνται θεμελιώδεις για την ύπαρξη της ομάδας. Επίσης η υποστασιοποίηση σύμφωνα με τους Pickett και Perrott (2004) παίζει σημαντικό ρόλο στην σύγκριση και στην εξαγωγή συμπερασμάτων για τα μέλη μιας ομάδας. Όσο πιο υποστασιοποιημένη θεωρείται μια ομάδα τόσο πιο εύκολα εξάγονται συμπεράσματα για μέλη της άρα διευκολύνεται οποιαδήποτε σύγκριση των ατόμων αυτών με άλλα άτομα.

Η διασύνδεση των ουσιοκρατικών πίστεων με τα στερεότυπα

Η ουσιοκρατική πρόσληψη ουσιαστικά αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι την φύση των κοινωνικών ομάδων. Είναι φανερό από την μέχρι τώρα έρευνα στο ζήτημα αυτό, ότι οι κοινωνικές ομάδες γίνονται αντιληπτές με όρους ουσίας. Παρόλο που θεωρητικά βασικό στοιχείο είναι η απόδοση 'κάποιας' ουσίας, παρατηρείται ότι το είδος της ουσίας αυτής που αποδίδεται στην κοινωνική ομάδα παίζει σημαντικό ρόλο για το πως αυτή γίνεται αντιληπτή από το κοινωνικό σύνολο. Σύμφωνα με τον Haslam et al. (2000) οι κοινωνικές ομάδες γίνονται αντιληπτές είτε ως φυσικές είτε ως υποστασιοποιημένες. Παρά την διάκριση αυτή, οι ουσιοκρατικές πίστεις συγκροτούν ένα συνεκτικό σύνολο αντιλήψεων το οποίο ομαδοποιεί τις αντιλαμβανόμενες διαφορές ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες (Haslam et al., 2000) καθώς και τις διαφορές στις προσωπικές αντιλήψεις για συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες (Haslam et al., 2002). Η ουσιοκρατική πρόσληψη –ως πανανθρώπινο φαινόμενο (Atran, 1990 στο Haslam et al., 1998) - θεωρείται από πολλούς μελετητές ότι έχει αρνητικές επιπτώσεις. Οι Rothbart και Taylor (1992 στο Haslam et al, 2004) υποστηρίζουν ότι το να γίνεται αντιληπτή μια κοινωνική ομάδα με όρους 'ουσίας' και ιδιαίτερα με όρους φυσικών ομάδων είναι μια επικίνδυνη παρανόηση που τονίζει μόνο τις διαφορές των κατηγοριών. Παράλληλα ο Allport (1954 στο Haslam et al, 2004) υποστηρίζει ότι η απόδοση οποιασδήποτε 'ουσίας' των ατόμων σε ομάδες στις οποίες δεν ανήκουν είναι βασικό στοιχείο της προκατάληψης. Την αρνητική διάσταση της ουσιοκρατικής πρόσληψης υποστηρίζουν και οι Yzerbyt et al. (1997) θεωρώντας την ως τον τρόπο με τον οποίο η άνιση μεταχείριση διαφόρων κοινωνικών ομάδων νομιμοποιείται και φυσικοποιείται. Σε αντίθεση με τα παραπάνω ευρήματα ο Verkuyten

(2003) παραθέτει μια σειρά από ερευνητικά ευρήματα που καταδεικνύουν μια διπλή κοινωνική χρήση της ουσιοκρατικής πρόσληψης: σε κάποιες περιπτώσεις αυτή χρησιμοποιείται για να περιθωριοποιήσει τις κοινωνικές ομάδες, ενώ σε άλλες περιπτώσεις προασπίζει την διαφορετικότητα.

Παρατηρείται λοιπόν ότι η ουσιοκρατική πρόσληψη έχει σημαντικές επιπτώσεις όσον αφορά την σχέση μεταξύ ατόμων και κοινωνικών ομάδων. Η διαπλοκή λοιπόν της απόδοσης 'ουσίας', στα άτομα και στις κοινωνικές ομάδες-κατηγορίες με τα στερεότυπα, την προκατάληψη, τις αντιλήψεις για τις άλλες ομάδες αλλά και τον ρατσισμό είναι κάτι παραπάνω από εμφανές.

Η πιο εμπεριστατωμένη προσπάθεια διασύνδεσης της ουσιοκρατικής πρόσληψης με τα στερεότυπα των ανθρώπων για τις κοινωνικές ομάδες έγινε από τον Yzerbyt et al. (1997). Τα στερεότυπα, κατά τον Lippmann (1922 στο Χρυσόχοου, 2005), αντιστοιχούν σε σταθερές και πανομοιότυπες εικόνες στο μυαλό των ανθρώπων. Εικόνες οι οποίες συνιστούν μια διαστρεβλωμένη αναπαράσταση του κόσμου και θεωρούνται το αποτέλεσμα του περιορισμού των γνωστικών ικανοτήτων των ανθρώπων στην επεξεργασία πληροφοριών. Πολλοί μελετητές των στερεοτύπων αντιτίθενται στην άποψη ότι τα στερεότυπα αποτελούν λανθασμένες γενικεύσεις και υποστηρίζουν ότι υποβόσκει σε αυτά ένα πυρήνας αλήθειας (Triandis & Vassiliou, 1967 στο Χρυσόχοου, 2005). Παρά αυτή την αντιπαράθεση για την αληθινή φύση των στερεοτύπων, η στερεοτυπική διαδικασία πρόκειται για την παραγωγή γνώσης και την διαμόρφωση κοινωνικών αναπαραστάσεων σχετικά με διάφορες κατηγορίες, όπου βοηθάει τους ανθρώπους να μετασχηματίσουν ένα μη οικείο κοινωνικό πλαίσιο σε οικείο και που συντονίζει την κοινωνική συμπεριφορά (Χρυσόχοου, 2005). Παρόμοια θέση για την στερεοτυπική διαδικασία έχουν και οι McGarty et al. (2002 στο

Χρυσόχοου, 2005) θεωρώντας ότι αποτελεί τις ψυχολογικές αναπαραστάσεις των χαρακτηριστικών ανθρώπων οι οποίοι ανήκουν σε συγκεκριμένες κατηγορίες και εξυπηρετεί την ερμηνεία των ομοιοτήτων και των διαφορών ανάμεσα στις κατηγορίες αυτές. Σύμφωνα με τον Tajfel (Παπαστάμου, 1990) τα στερεότυπα επιτελούν τέσσερις σημαντικές λειτουργίες στην διευθέτηση του κοινωνικού κόσμου. Τα στερεότυπα λοιπόν βοηθούν τους ανθρώπους να κατανοήσουν και να προσαρμοστούν στο κοινωνικό τους περιβάλλον ενώ ταυτόχρονα αποτελούν και εργαλεία με τα οποία οι άνθρωποι υπερασπίζονται και διατηρούν τα συστήματα αξιών τους. Επιπλέον έχουν τεράστια συμβολή στη δημιουργία και στην διατήρηση των ιδεολογιών των ομάδων, ιδεολογίες που ερμηνεύουν ή δικαιολογούν πολλές κοινωνικές πράξεις. Τέλος βοηθούν στην δημιουργία και στην διατήρηση θετικά εκτιμώμενων διαφοροποιήσεων μεταξύ της ομάδας ενός ατόμου και των άλλων κοινωνικών ομάδων.

Οι Yzerbyt et al. (1997) στην προσπάθειά τους να διαπλέξουν τα στερεότυπα με την ουσιοκρατική πρόσληψη αναφέρονται στην υποκειμενική ουσιοκρατία. Με αυτόν το όρο νοούν την προδιάθεση των ανθρώπων να ερμηνεύουν τα επιφανειακά χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής κατηγορίας με βάση ορισμένα μοναδικά χαρακτηριστικά (ουσίες), τα οποία υποβόσκουν. Οι Yzerbyt et al. (1997) στην μελέτη τους για την υποκειμενική ουσιοκρατία αναφέρονται στην υποστασιοποίηση των κοινωνικών ομάδων και το πως αυτή επηρεάζει τις στερεοτυπικές αντιλήψεις των ανθρώπων απέναντι σε τέτοιου είδους ομάδες. Η υποστασιοποίηση μιας κοινωνικής κατηγορίας σύμφωνα με τους Hamilton & Sherman (1996 στο Yzerbyt et al., 1998), παίζει σημαντικό ρόλο στο πως διαχειρίζονται οι άνθρωποι τις πληροφορίες που λαμβάνουν για την ομάδα αυτή σε σχέση με πληροφορίες για ομάδες οι οποίες δεν γίνονται αντιληπτές ως υποστασιοποιημένες αλλά ως αυθαίρετα σύνολα ανθρώπων. Τα

άτομα μιας υποστασιοποιημένης ομάδας θεωρείται ότι έχουν παρόμοια συμπεριφορά και ότι έχουν πολλά κοινά στοιχεία. Οι άνθρωποι θεωρούν ότι οι κρίσεις τους για άτομα που ανήκουν σε ομάδες οι οποίες έχουν 'υπόσταση' είναι πιο ασφαλής ακόμα και αν έχουν πολύ λίγες πληροφορίες γι' αυτά. Είναι φανερό ότι η υποστασιοποίηση μιας κοινωνικής ομάδας προάγει αποδόσεις για την συμπεριφορά των μελών της ομάδας αυτής, έχοντας σαν κυρίαρχο στοιχείο την ύπαρξη κάποιας 'ουσίας'. Παρατηρούμε ότι η υποκειμενική ουσιοκρατία όπως αυτή αναφέρεται από τον Yzerbyt et al. (1997) περιέχει τις ίδιες σχεδόν λειτουργίες με την στερεοτυπική διαδικασία -βοηθάει στην διευθέτηση του κοινωνικού κόσμου-. Αυτό που υποστηρίζει ο Yzerbyt et al. (1997) είναι ότι ο εκλογικευτικός ρόλος των στερεοτύπων συνδέεται και επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από την υποκειμενική ουσιοκρατία των ατόμων. Από την πίστη δηλαδή ότι ορισμένες κοινωνικές κατηγορίες αποτελούν ξεχωριστή οντότητα, οντότητα που χαρακτηρίζεται από κάποια υποβόσκουσα ουσία που ενυπάρχει σε όλα τα μέλη της και έτσι την διαφοροποιεί αισθητά από τις άλλες κοινωνικές κατηγορίες. Σε μια υποκειμενική ουσιοκρατική άποψη για τα στερεότυπα, τα έμφυτα χαρακτηριστικά των κοινωνικών κατηγοριών είναι ουσιαστικά κοινωνικά δημιουργήματα, αυθαίρετα προσόντα, τα οποία αποδίδονται σε κοινωνικές οντότητες με στόχο να εκλογικευτεί η συμπεριφορά τους σε δεδομένα πολιτιστικά και ιστορικά περιβάλλοντα καθώς και να δαιωνιστεί η υπάρχουσα κοινωνική δομή (Yzerbyt et al., 1997). Το να γίνεται αποδεκτό ότι οι διαφορές ανάμεσα στις κοινωνικές κατηγορίες είναι φυσικές οδηγούμαστε εύκολα στην αντίληψη ότι και οι κοινωνικές σχέσεις και θέσεις που συνδέονται με αυτές τις κατηγορίες είναι επίσης φυσικές και αμετάβλητες. Μέσα σε ένα σύμπλεγμα στερεοτυπικών απόψεων και υποκειμενικής ουσιοκρατίας για τις κοινωνικές κατηγορίες εγκαθιδρύεται η αντίληψη και διατηρείται η πεποίθηση ότι συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων είναι ανώτερες εξαιτίας της φύσης τους, 'ανωτερότητα' η οποία δεν μπορεί

να αμφισβητηθεί. Η επίδραση της ουσιοκρατικής πρόσληψης στη δημιουργία των στερεοτύπων γίνεται επίσης εμφανής και από τα συνευθιακά αποτελέσματα και άλλων ερευνητών. Οι Bastian και Haslam (2005) σε μελέτες που έκαναν όσον αφορά την παραπάνω σχέση κατέληξαν στο ότι τα άτομα τα οποία διατηρούν ουσιοκρατικές πεποιθήσεις όσον αφορά τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά, πιστεύουν ότι οι στερεοτυπικές αντιλήψεις απορρέουν από παράγοντες οι οποίοι είναι ενύπαρκτοι και φυσικοί στα άτομα των κοινωνικών κατηγοριών. Έτσι οι ουσιοκρατικές αντιλήψεις ενισχύουν τα στερεότυπα γενικά – είτε αυτά είναι θετικά είτε αρνητικά-. Οι Hoffman και Hurst (1990 στο Yzerbyt et al., 1998) εξάλλου υποστηρίζουν ότι η προέλευση των στερεοτύπων που αφορούν το φύλο των ανθρώπων βασίζεται καθαρά σε βιολογικούς παράγοντες, άποψη η οποία παραπέμπει ευθέως στην ουσιοκρατική πρόσληψη των κοινωνικών κατηγοριών.

Προκατάληψη και ουσιοκρατία

Η πρόσληψη των κοινωνικών ομάδων με όρους ουσίας, όπως είδαμε, παρουσιάζει μια συνάφεια με το φαινόμενο της προκατάληψης, όσο δύσκολο και αν είναι να διατυπωθεί ένα συνολικό μοντέλο που να επεξεργάζεται και να προβλέπει την συνδιακύμανση των δύο μεταβλητών. Το ίδιο το φαινόμενο της προκατάληψης, από την άλλη πλευρά, διασυνδέεται με την δυναμική των σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, μια δυναμική εξαιρετικά πολυσύνθετη που επίσης δύσκολα μπορεί να αποκρυσταλλωθεί στα στεγανά ενός περιγραφικού μοντέλου. Το γεγονός αυτό, θεωρούμε ότι δίνει βάση στη διερεύνηση μιας υπόθεσης σχετικά με την διαπλοκή των φαινομένων ουσιοκρατικής πρόσληψης, με την δυναμική των κοινωνικών ομάδων αφενός και των μεταξύ τους σχέσεων αφετέρου. Για να μπορέσουμε όμως να αναπτύξουμε τις σχέσεις που διέπουν την ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση και την προκατάληψη θα πρέπει να δώσουμε ένα σαφή και ξεκάθαρο ορισμό για την προκατάληψη. Σύμφωνα με τους Second και Blackman (1964 στο Παπαστάμου, 1990) η προκατάληψη είναι η στάση που προδιαθέτει ένα άτομο να σκεφτεί και να δράσει με τρόπους ευνοϊκούς ή δυσμενείς έναντι μιας ομάδας ή έναντι των μεμονωμένων μελών της. Κατά τον Allport (1954 στο Παπαστάμου, 1990) η στάση αυτή βασίζεται σε μια λανθασμένη και άκαμπτη γενίκευση, στάση την οποία δεν αλλάζουν εύκολα οι αντίθετες πληροφορίες (Krech et al., 1962 στο Παπαστάμου, 1990). Ίσως το πιο σημαντικό στοιχείο της προκατάληψης είναι ότι εκφράζεται και με ευνοϊκούς τρόπους απέναντι σε διάφορες κοινωνικές κατηγορίες.

Ο Allport (1954 στο Haslam et al., 2002) από πολύ νωρίς συνέδεσε την προκατάληψη με τις ουσιοκρατικές αποδόσεις υποστηρίζοντας ότι η παραδοχή της ύπαρξης ουσίας στις κοινωνικές κατηγορίες συνοδεύεται τις περισσότερες φορές από στάσεις προκατάληψης

προς τις κατηγορίες αυτές. Για τον Allport λοιπόν ένα από τα βασικά στοιχεία της διεργασίας μέσα από την οποία ένα άτομο εκδηλώνει στάσεις προκατάληψης είναι η πίστη για την ιδιαίτερη φύση των κοινωνικών κατηγοριών. Η διασύνδεση της προκατάληψης με τις ουσιοκρατικές πίστεις των ατόμων οδηγεί τον Allport (1954 στο Haslam et al., 2002) στην άποψη ότι η διαφοροποίηση ως προς τον βαθμό στον οποίο τα άτομα διατυπώνουν ουσιοκρατικές αποδόσεις σε σχέση με τις κοινωνικές ομάδες είναι σε θέση να δικαιολογήσει τις διαφορετικές εντάσεις προκατάληψης που εκδηλώνονται από αυτά. Συνευθιακά αποτελέσματα με τα παραπάνω υπάρχουν από προηγούμενες μελέτες πολλών ερευνητών με την μόνη διαφορά ότι δεν χρησιμοποιούν τις ουσιοκρατικές πίστεις στο σύνολό τους –όπως αυτές ορίζονται από τον Haslam (2000)- αλλά βασίζονται σε ορισμένες μόνο διαστάσεις που δομούν την έννοια της ουσιοκρατίας. Οι έρευνες αυτές έχουν γίνει σε ένα μεγάλο πλήθος κοινωνικών κατηγοριών που είτε θεωρούνται ως φυσικές ομάδες είτε ως υποστασιοποιημένες. Η Whitley (1990) υποστηρίζει όσον αφορά τον σεξουαλικό προσανατολισμό των ανθρώπων, ότι τα άτομα που αποδίδουν την ομοφυλοφιλία σε ανεξέλεγκτα και αμετάβλητα αίτια εμφανίζονται λιγότερο ομοφοβικά. Οι Herek και Capitanio (1995) αναφέρουν ότι οι άνθρωποι που πιστεύουν ότι η ομοφυλοφιλία έχει φυσική προέλευση και δεν είναι ζήτημα επιλογής είναι πιο ανεκτικοί απέναντι στους ομοφυλόφιλους. Αντίστοιχα αποτελέσματα είχαν και οι Hegarty και Pratto (2001 στο Haslam et al., 2000) όπου έδειξαν ότι συμπεριφορές οι οποίες ήταν αρνητικές προς τους ομοφυλόφιλους σχετίζονται με πίστεις ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι ζήτημα επιλογής και επιδεκτικός μετάλλαξης. Οι Levy et al. (1998 στο Haslam et al., 2000) έπειτα από έρευνα έδειξαν ότι οι άνθρωποι που πιστεύουν ότι τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά είναι αμετάβλητα, χρησιμοποιούν περισσότερο στερεοτυπικές απόψεις για τις ομάδες στις οποίες αναφέρονται και κυρίως όταν αναφέρονται σε εθνότητες.

Οι Haslam et al. (2002) υποστηρίζουν ότι οι ουσιοκρατικές πεποιθήσεις συνδέονται με την προκατάληψη αλλά η σύνδεση αυτή είναι πολύ πιο σύνθετη και εξαρτάται από την κατηγορία στην οποία αναφερόμαστε και το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Ο ίδιος αναλυτής προτείνει, ως προς την διαφορική επίδραση των ουσιοκρατικών αποδόσεων στην εκδήλωση προκατάληψης ότι οι ομάδες που αναπαρίστανται ως φυσικά είδη –οι φυλές, τα φύλα- δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτές με όρους προσωπικής επιλογής και ατομικού ελέγχου. Αντίθετα, μια ομάδα που δεν γίνεται αντιληπτή ως φυσικό είδος αλλά ως μια υποστασιοποιημένη ομάδα η οποία είναι υπεύθυνη για την φύση της, μπορεί να συνδεθεί με ένα σύστημα αποδόσεων που μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση υποτιμητικών και μειωτικών κοινωνικών στάσεων προς τα μέλη της συγκεκριμένης ομάδας. Όσον αφορά τον ρόλο που διαδραματίζει το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο ως προς την σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ ουσιοκρατίας και προκατάληψης, χαρακτηριστικά είναι τα ευρήματα του Hegarty (2002). Σε έρευνα που διενήργησε ανάμεσα σε ένα δείγμα Αμερικάνων φοιτητών και σε ένα Άγγλων για την σχέση μεταξύ της πίστης για την αμεταβλησία και της μη προσωπικής επιλογής του σεξουαλικού προσανατολισμού των ανθρώπων και τις ανεκτικές στάσεις απέναντι στους ομοφυλόφιλους, βρήκε ότι η αμεταβλησία συνδέεται με στάσεις ανεκτικές μόνο στο Αμερικάνικο δείγμα ενώ είναι αδρανές στη Μ. Βρετανία.

Στην προσπάθεια διασύνδεσης των ουσιοκρατικών αποδόσεων με την προκατάληψη παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη δομή στην μεταξύ τους σχέση. Δεν μπορούμε δηλαδή να ισχυριστούμε ότι το να χαρακτηρίσουμε μια κοινωνική κατηγορία ως φυσική ή ως υποστασιοποιημένη μας οδηγεί σε κάποια εύγλωττα συμπεράσματα ως προς την μορφή της προκατάληψης και την στάση των ανθρώπων απέναντι στην συγκεκριμένη κατηγορία. Η άποψη ότι η ομοφυλοφιλία είναι ζήτημα προσωπικής επιλογής, κάτι το οποίο

μας παραπέμπει στην μη φυσικότητα -με όρους ουσιοκρατικών- της κοινωνικής αυτής ομάδας σχετίζεται με περισσότερο αρνητικές στάσεις προς τους ομοφυλόφιλους (Herek και Capitanio, 1995). Από την άλλη πλευρά η πίστη ότι οι ομοφυλόφιλοι είναι μια φυσική ομάδα και η φύση τους δεν εξαρτάται από την προσωπική επιλογή του καθενός, καθίσταται όρος της ανεκτικότητας του σεξουαλικά διαφορετικού (Herek και Capitanio, 1995), αλλά ταυτόχρονα τοποθετεί την ομοφυλοφιλία στη σφαίρα μιας (παρά)φύσης, κάτι το οποίο αν και φυσικό είναι τελείως διαφορετικό από το 'κανονικό'. Βασιζόμενοι στην άποψη του Kitzinger (1987 στο Hegarty, 2002), που σημειώνει ότι η ανοχή είναι μια εξαιρετικά αφηρημένη αξία για την οποία θα πρέπει να διατηρούνται επιφυλάξεις ως προς το αν λειτουργεί υπέρ των ομοφυλόφιλων, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε το ίδιο και για την ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση για τις κοινωνικές ομάδες.

Για να δούμε σφαιρικά τον ρόλο των ουσιοκρατικών αποδόσεων στην προκατάληψη θα πρέπει να αναφερθούμε και στην διαπλοκή της απόδοσης ουσίας με τον ρατσισμό. Η προκατάληψη και ιδιαίτερα η εθνотική όπου σύμφωνα με τον Allport (1954 στο Χρυσόχου, 2005) είναι ένα αίσθημα αντιπάθειας το οποίο βασίζεται σε μια εσφαλμένη και άκαμπτη γενίκευση και απευθύνεται στο σύνολο μιας ομάδας ή σε ένα μέλος της ομάδας αυτής, εξισώνεται με την έννοια του ρατσισμού -σε οποιαδήποτε μορφή του-. Σύμφωνα με την Χρυσόχου (2005) ο ρατσισμός αποτελεί την διάκριση η οποία βασίζεται στην εμπραγμάτωση της φυλής -στην μετατροπή δηλαδή της αυθαίρετης έννοιας 'φυλή' σε κάτι μη αμφισβητήσιμο- και στην ουσιοποίηση των φυλετικών διαφορών. Έτσι οι διαφορές ανάμεσα σε έθνη και φυλές γίνονται υπαρκτές, πραγματικές και δικαιολογημένες και ταυτόχρονα εκλογικεύεται η κυρίαρχη κοινωνική δομή, αντίληψη η οποία είναι σύστοιχη με αυτή του Yzerbyt (1997). Μια πιο προσεκτική επισκόπηση των ευρημάτων που σχετίζονται με την

επίδραση των αποδόσεων 'ουσίας' στη διάκριση του κοινωνικού πεδίου με όρους εθνικούς και πολιτισμικούς, θα μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι και εδώ η ουσιοκρατική πρόσληψη ενεργοποιείται με διαφορετικούς τρόπους. Ο Verkuyten (2003) παραθέτει μια σειρά από ερευνητικά συμπεράσματα που καταδεικνύουν μια διπλή κοινωνική χρήση της ουσιοκρατικής πρόσληψης: σε κάποιες περιπτώσεις αυτή χρησιμοποιείται για να περιθωριοποιήσει τις κοινωνικές ομάδες, ενώ σε άλλες περιπτώσεις προασπίζει την διαφορετικότητα. Έτσι, σε περιπτώσεις που το ζητούμενο είναι η αντίσταση στον φυλετικό ρατσισμό και η υπεράσπιση του δικαιώματος της πολιτισμικής διαφοροποίησης, οι αναφορές σε ουσιοκρατικές αποδόσεις περί των ομάδων διατηρούν έναν πολιτικό ρόλο που οργανώνει την αντιρατσιστική επιχειρηματολογία και μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τις πολιτισμικές μειονότητες προκειμένου να διαφυλαχθούν οι πολιτισμικές τους διαφορές (Verkuyten, 2003). Άλλοτε πάλι, η απόδοση ουσίας καθιστά τις εθνικές και πολιτισμικές διαφορές απροσπέλαστες καθώς αυτές ανάγονται σε ενδογενείς και αμετάβλητους παράγοντες βιολογικού ή πολιτισμικού χαρακτήρα. Εδώ λοιπόν διαφαίνεται ότι τα αποτελέσματα της ουσιοποίησης κυμαίνονται ανάλογα με το ποιος είναι ο φορέας που την επικαλείται και με το ποιες είναι οι επιδιώξεις του. Έτσι, η άποψη του Yzerbyt (1997) ότι η ουσιοκρατική πρόσληψη λειτουργεί με γνώμονα την εξορθολογίκευση της διαφορετικής μεταχείρισης των κοινωνικών ομάδων, καθίσταται μάλλον ελλειμματική καθώς η νομιμοποίηση της τάξης δεν προκύπτει να είναι το μοναδικό ζητούμενο.

Η διαφορετική απόδοση των αποκλειστικά ανθρώπινων συναισθημάτων σε ενδοομάδες και εξωομάδες: Το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης

Σύμφωνα με την κοινωνιοψυχολογική γραμματεία που μελετάει το ζήτημα των ουσιοκρατικών αποδόσεων, οι άνθρωποι στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν τον κοινωνικό κόσμο (Medin, 1989 στο Verkuyten, 2003) και να ερμηνεύσουν τις διαφορές ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες αποδίδουν σε αυτές ουσίες (Leyens et al., 2001). Αποδίδοντας ουσίες στις κοινωνικές ομάδες οι άνθρωποι πιστεύουν ότι μπορούν να προσδιορίσουν την πραγματική φύση των ομάδων αυτών. Το αποτέλεσμα της διαδικασίας απόδοσης ουσίας είναι να εκλογικεύεται και να γίνεται αποδεκτή η κυρίαρχη κοινωνική δομή (Yzerbyt, 1997, Χρυσοχόου, 2005). Παρατηρούμε λοιπόν ότι η ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση αναφέρεται στην διάκριση των κοινωνικών ομάδων έχοντας σαν βάση την απόδοση εσωτερικών και αμετάβλητων ουσιών, ουσιών που προσδιορίζουν τις διακρινόμενες κοινωνικές διαφορετικότητες μεταξύ των ομάδων αυτών. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει υπάρχει και ένα άλλο ρεύμα μελέτης των ουσιοκρατικών πίστεων όπου αναφέρεται στο ζήτημα της υποανθρωποποίησης, της πίστης δηλαδή ότι ορισμένες ομάδες θεωρούνται λιγότερο 'ανθρώπινες' από τις άλλες (Leyens et al., 2003). Η πίστη αυτή σύμφωνα με τους Leyens et al. (2001) εκδηλώνεται με την απόδοση λιγότερης 'ανθρώπινης ουσίας' στην εξωομάδα και περισσότερης στην ενδοομάδα.

Το ζήτημα της υποανθρωποποίησης συνδέεται με ένα από τα πιο κυρίαρχα ζητήματα που αφορά τις διομαδικές σχέσεις, αυτό της ενδοομαδικής ευνοιοκρατίας, της τάσης δηλαδή να ευνοούνται τα μέλη της ενδοομάδας σε σύγκριση με τα μέλη της εξωομάδας ως προς την αντίληψη, τις στάσεις και την συμπεριφορά (Turner &

Giles, 1981 στο Χρυσόχοου, 2005). Σύμφωνα με τον Leyens et al. (2003) η ενδοομαδική ευνοιοκρατία είναι ένας από τους τρόπους που χρησιμοποιούν τα άτομα για να προστατεύσουν την ανωτερότητα και τα προνόμια της ενδοομάδας τους. Η υποανθρωποποίηση αποτελεί ουσιαστικά μια συγκεκριμένη και μοναδική έκφραση της ενδοομαδικής ευνοιοκρατίας η οποία χαρακτηρίζεται ως η προδιάθεση να πιστεύουν οι άνθρωποι ότι η ενδοομάδα τους είναι πιο 'ανθρώπινη' από τις εξωομάδες (Gaunt et al., 2002) και άρα να της αποδίδουν περισσότερη ανθρώπινη ουσία. Εξάλλου σύμφωνα με τον Brown (1995 στο Gaunt et al. 2005) η τάση να θεωρούν οι άνθρωποι τα μέλη της κατηγορίας ή της ομάδας που ανήκουν περισσότερο 'ανθρώπους' από τα μέλη μιας άλλης ομάδας είναι μια ξεκάθαρη διάσταση της εκδήλωσης μεροληπτικής συμπεριφοράς υπέρ της ομάδας υπαγωγής.

Οι Leyens et al. (2000 στο Leyens et al., 2001) σε μία ευθεία αναζήτηση της ανθρώπινης ουσίας και των τρόπων με τους οποίους αυτή εκφράζεται υποστηρίζουν ότι η ανθρώπινη ουσία βασίζεται σε ορισμένα αποκλειστικά ανθρώπινα χαρακτηριστικά τα οποία αποτελούν την βασική ένδειξη διαφοράς ανάμεσα στον άνθρωπο και τα ζώα. Τα ανθρώπινα αυτά χαρακτηριστικά είναι η νοημοσύνη, η γλώσσα και τα συναισθήματα (Leyens et al., 2000 στο Leyens et al., 2001). Η υποανθρωποποίηση σύμφωνα με τον ίδιο πάντα μελετητή, εκδηλώνεται με την απόδοση στην ενδοομάδα όλων των αποκλειστικά ανθρώπινων χαρακτηριστικών και την απόδοση έστω και ενός εξ αυτών των χαρακτηριστικών σε μικρότερο βαθμό ή καθόλου στην εξωομάδα. Εξάλλου και οι Gaunt et al. (2005) θεωρούν ότι και τα τρία ανθρώπινα αυτά χαρακτηριστικά είναι απαραίτητα, αλλά κανένα από μόνο του δεν είναι επαρκές για να θεωρηθεί κάποιος ανθρώπινο ον. Όσον αφορά την γλώσσα και την νοημοσύνη, σύμφωνα με έρευνα των Bourhis και Leyens (1994 στο Demoulin et al., 2004) οι υποανθρωποποιημένες ομάδες

χαρακτηρίζονται από χαμηλή νοημοσύνη καθώς και από απουσία εκλεπτυσμένης γλώσσας. Όσον αφορά τα δύο αυτά χαρακτηριστικά και από άλλες έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι οι κυρίαρχες ομάδες μεροληπτούν κατά των κυριαρχούμενων ομάδων, έχοντας σαν βάση την διαφορά που υπάρχει στο επίπεδο της 'νοημοσύνης' και της γλώσσας (Crocker et al., 1998 στο Leyens et al., 2003). Μελετώντας όμως την θεωρία της υποανθρωποποίησης θα παρατηρήσουμε ότι, σύμφωνα με τον Leyens et al. (2003), ισχύει για όλες τις κοινωνικές ομάδες είτε αυτές είναι κυρίαρχες είτε κυριαρχούμενες. Με άλλα λόγια όλες οι ομάδες υποανθρωποποιούν ανεξάρτητα το status τους ή την κοινωνική τους θέση. Με βάση τα παραπάνω είναι εύλογο ότι οι κυριαρχούμενες ομάδες ή αυτές που έχουν χαμηλό status αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο να υποανθρωποποιήσουν με βάση την νοημοσύνη και την γλώσσα. Παράλληλα, τόσο η νοημοσύνη όσο και η γλώσσα, μπορεί να θεωρηθεί ότι καθορίζονται από τις εκάστοτε κοινωνικές δομές και μπορούν εύκολα να αντιστοιχιστούν με την κουλτούρα και την εκπαίδευση, οι οποίες στερεοτυπικά αποδίδονται στις κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες. Κάτι τέτοιο ωστόσο, δεν μπορεί να ισχύει για τα ανθρώπινα συναισθήματα τα οποία δεν μπορούν να υπαγορευθούν από τις κοινωνικές δομές ή τουλάχιστον αυτή η διασύνδεση δεν είναι τόσο φανερή και τόσο έντονη. Για αυτό τον λόγο αν θέλουμε να μείνουμε ανεπηρέαστοι από τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές –όσο αυτό είναι εφικτό– θα πρέπει να στρέψουμε το ενδιαφέρον μας προς την μελέτη της διαμεσολάβησης των συναισθημάτων στην λειτουργία της υποανθρωποποίησης, απομονώνοντας την από τα άλλα δύο στοιχεία που διαμεσολαβούν το φαινόμενο αυτό.

Σύμφωνα με τους Leyens et al. (2003) τα συναισθήματα μπορούν να καταταχθούν σε δύο κατηγορίες: σε αυτά τα οποία τα βιώνουν οι άνθρωποι και τα ζώα και καταγράφονται ως πρωτογενή (primary ή non-uniquely human) και σε αυτά που θεωρούνται ως αποκλειστικά

ανθρώπινα και ονομάζονται δευτερογενή (secondary ή uniquely human). Η κατηγοριοποίηση αυτή έρχεται σε συστοιχία και με άλλες έρευνες (Demoulin et al., 2004) που επιβεβαιώνουν την διάκριση αυτή. Τα πρωτεύοντα συναισθήματα θεωρείται ότι στηρίζονται σε βιολογικές βάσεις, εγείρονται ξαφνικά, έχουν μικρή διάρκεια, είναι ανεξέλεγκτα και εμφανίζονται από τα πρώτα στάδια της ζωής του ανθρώπου. Ως πιο συνηθισμένα θεωρούνται ο θυμός, η έκπληξη, ο φόβος, η χαρά, η λύπη και η απέχθεια (Leyens et al., 2003). Τα δευτερεύοντα συναισθήματα αντιθέτως, όταν εμφανίζονται διαρκούν περισσότερο, είναι λιγότερο έντονα από τα πρωτογενή, διασυνδέονται με την ηθική, τις γνωστικές διεργασίες και την ευαισθησία. Είναι λιγότερο εμφανή, εκδηλώνονται σε μεταγενέστερα στάδια της ζωής του ανθρώπου και τα αίτιά τους είναι πιο εσωτερικά από ότι στα πρωτογενή (Demoulin et al., 2004). Θεωρείται ότι είναι πολύ περισσότερα από τα πρωτογενή και ορισμένα από αυτά είναι ο θαυμασμός, η τρυφερότητα, η περιφρόνηση, η έπαρση, το άγχος, ο φθόνος, η αλαζονεία κ.τ.λ.. Διασυνδέοντας την θεωρία της υποανθρωποποίησης -την αντίληψη των ανθρώπων ότι η ομάδα υπαγωγής τους είναι πιο 'ανθρώπινη' από τις εξωομάδες- με την συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση των συναισθημάτων, οι Leyens et al. (2001) υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι αποδίδουν περισσότερα δευτερογενή συναισθήματα στην ενδοομάδα ενώ αρνούνται συστηματικά να τα αποδώσουν στις εξωομάδες. Όσον αφορά τα πρωτογενή συναισθήματα, τα οποία δεν είναι αποκλειστικά ανθρώπινα δεν έχει παρατηρηθεί κάποια διαφορά σε σχέση με τον τρόπο απόδοσής τους στην ενδοομάδα και στην εξωομάδα. Η απουσία διαφοράς στην απόδοση πρωτογενών συναισθημάτων αποκλείει την εναλλακτική άποψη ότι τα άτομα αποδίδουν γενικά περισσότερα συναισθήματα στη ενδοομάδα τους (Gaunt et al., 2002). Η πριμοδότηση της ενδοομάδας με δευτερεύοντα συναισθήματα εξάλλου, σημειώνεται ανεξαρτήτως του αν αυτά διακρίνονται από θετικό ή αρνητικό φορτίο (Leyens, 2001). Το

εύρημα αυτό ενισχύει την άποψη ότι τα δευτερογενή συναισθήματα - ως αποκλειστικά ανθρώπινα- συμβάλουν στην εξύψωση της ενδοομάδας και στην υποανθρωποποίηση της εξωομάδας. Σε αντίθετη περίπτωση θα καταγραφόταν από τις έρευνες μια απόδοση μόνο θετικών συναισθημάτων στην ενδοομάδα και μόνο αρνητικών στην εξωομάδα είτε αυτά ήταν πρωτογενή είτε δευτερογενή. Οι Gaunt et al. (2002) εξάλλου, ενισχύουν την άποψη ότι οι εξωομάδες τείνουν να προσδιορίζονται από τα μέλη μιας ομάδας με ελλειμματική 'ανθρώπινη ουσία' ανακαλύπτοντας ότι όταν ένα δευτερεύον συναισθήμα αποδοθεί -στα πλαίσια ενός πειραματικού χειρισμού- στην εξωομάδα, τότε η υπόμνηση αυτής της απόδοσης είναι εντονότερη για τα υποκείμενα του πειράματος. Θεωρούν λοιπόν ότι (καθώς η εν λόγω διασύνδεση -εξωομάδας και δευτερεύοντος συναισθήματος- προκύπτει λιγότερο αυθόρμητα από ότι η διασύνδεση ενός δευτερεύοντος συναισθήματος με την ενδοομάδα) τα υποκείμενα του πειράματός είναι λογικό να την θυμούνται περισσότερο και να την ανακαλούν πιο εύκολα. Βασιζόμενος στα αποτελέσματα των Demoulin et al. (2004), που κατέδειξαν ότι οι άνθρωποι θεωρούν ότι τα πρωτογενή συναισθήματα είναι πιο εμφανή, θα μπορούσε να υποστηρίξει κάποιος ότι η διαφορετική απόδοση δευτερογενών συναισθημάτων στην ενδοομάδα απ' ότι στην εξωομάδα δεν σχετίζεται με την υποανθρωποποίηση αλλά είναι αποτέλεσμα της οικειότητας που έχουν οι άνθρωποι με τα μέλη της ενδοομάδας τους. Η οικειότητα διευκολύνει τους ανθρώπους να παρατηρήσουν δευτερογενή συναισθήματα τα οποία είναι λιγότερο εμφανή και λιγότερο έντονα και αποτέλεσμα αυτής της διευκόλυνσης είναι να θεωρούν ότι τέτοιου είδους συναισθήματα ταιριάζουν περισσότερο στην ενδοομάδα τους (Beaupre & Hess, 2003 στο Cortes et al., 2005). Οι Cortes et al. (2005) επιβεβαιώνουν την άποψη ότι η απόδοση δευτερογενών συναισθημάτων σχετίζεται με την υποανθρωποποίηση και όχι με την οικειότητα, αφού σε έρευνα που διενήργησαν κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι όσο πιο μεγάλη

οικειότητα υπήρχε ανάμεσα στην ενδοομάδα και στην εξωομάδα τόσο λιγότερα δευτερογενή συναισθήματα αποδίδονταν στην εξωομάδα. Έρευνες έχουν καταδείξει επιπλέον ότι τα συναισθήματα –είτε πρωτογενή είτε δευτερογενή– επηρεάζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό και την συμπεριφορά των ανθρώπων προς αυτούς που τα επικαλούνται. Οι Vaes et al. (2002) υποστηρίζουν ότι η έκφραση δευτερογενών συναισθημάτων από ένα άτομο κάνει τους άλλους ανθρώπους πιο πρόθυμους να το βοηθήσουν, ενώ ταυτόχρονα τα άτομα αποκτούν μια πιο αλτρουιστική στάση απέναντι στους άλλους όταν γίνεται επίκληση σε δευτερογενή συναισθήματα. Τα άτομα που εκφράζουν τον εαυτό τους μέσα από όρους δευτερογενών συναισθημάτων γίνονται αντιληπτά από τους άλλους ως περισσότερο ‘άνθρωποι’. Τα άτομα αυτά λοιπόν κατέχουν την ανθρώπινη φύση που κάθε άνθρωπος αποδίδει στον εαυτό του και στην ενδοομάδα του, με αποτέλεσμα να προκαλεί ευνοϊκές αντιδράσεις και συμπεριφορές. Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι άνθρωποι βασίζουν τις συμπεριφορές τους σε σχέση με το πως αυτοί αισθάνονται αλλά και με το πως αισθάνονται οι άλλοι. Αν οι άνθρωποι πιστεύουν ότι τα μέλη μιας εξωομάδας βιώνουν λιγότερα δευτερογενή συναισθήματα ουσιαστικά πιστεύουν ότι η εξωομάδα δεν βιώνει το ίδιο έντονα με την ενδοομάδα τους ένα συναισθηματικό συμβάν είτε αυτό είναι θετικό είτε αρνητικό. Συνευθειακά με αυτή την άποψη είναι τα αποτελέσματα ερευνών των Gaunt et al. (2005) όπου κατέδειξαν ότι οι άνθρωποι υποστηρίζουν ότι τα μέλη της ενδοομάδας τους βιώνουν τα δευτερογενή συναισθήματα σε πιο έντονο βαθμό αλλά και ότι τα βιώνουν για μεγαλύτερη χρονική διάρκεια σε σχέση με άλλες ομάδες στις οποίες δεν ανήκουν. Όσον αφορά τα πρωτογενή συναισθήματα δεν βρέθηκε κάποια διαφορά ανάμεσα στην ενδοομάδα και την εξωομάδα γεγονός που ενισχύει την θεωρία της υποανθρωποποίησης και δεν είναι απλά μια επιβεβαίωση των ερευνών των Gilbert et al. (1998, στο Gaunt et al., 2005) σύμφωνα με τις οποίες τα άτομα

υπερεκτιμούν την διάρκεια των συναισθηματικών επιπτώσεων που θα έχουν μελλοντικά γεγονότα σε αυτούς.

Πάραυτα, πρέπει να σημειωθεί ότι από την βιβλιογραφία δεν προκύπτει ότι είναι απαραίτητο τα άτομα πάντοτε να αποδίδουν λιγότερα δευτερεύοντα συναισθήματα, και επομένως λιγότερη ανθρώπινη ουσία, στα μέλη μιας εξωομάδας. Υπάρχουν κάποιες ομάδες, όπως για παράδειγμα οι γυναίκες, που όπως ο Leyens (2001) σημειώνει δύσκολα μπορούν να υποανθρωποποιηθούν. Συνευθιακά αποτελέσματα είχαν και οι Viki και Abrams (2002) όπου σε έρευνά τους σχετικά με την απόδοση πρωτογενών και δευτερογενών συναισθημάτων στις γυναίκες κατέδειξαν ότι και οι άνδρες και οι γυναίκες αποδίδουν στις γυναίκες τον ίδιο αριθμό δευτερογενών συναισθημάτων. Επιπλέον, θα πρέπει να καταστεί σαφές όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ότι τα αποκλειστικά ανθρώπινα συναισθήματα δεν είναι αντικείμενο σφετερισμού από πλευράς των κοινωνικών ομάδων που απολαμβάνουν υψηλό status και δεν διαφαίνεται η απόδοσή τους να σχετίζεται τόσο με τις κοινωνικές δομές όσο με την προκατάληψη. Κατ' επέκταση, δεν είναι μόνο οι μειονοτικές ομάδες που γίνονται αντικείμενα υποανθρωποποίησης από τις πλειοψηφίες, αλλά και οι πλειονοτικές ομάδες που υποανθρωποποιούνται από τα μέλη των μειονοτήτων (Leyens, 2003). Στο σημείο αυτό, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η προκατάληψη, που αναδεικνύεται έννοια κεντρική στην προβληματική της ουσιοκρατικής κατηγοριοποίησης, όπως είδαμε διατηρεί δεσμούς και με την υποανθρωποποίηση.

Παρατηρούμε ότι η υποανθρωποποίηση βασίζεται κυρίως στην απόδοση συναισθημάτων στις εξωομάδες. Η διάκριση των συναισθημάτων σε πρωτογενή, τα οποία βιώνουν και οι άνθρωποι και τα ζώα και σε δευτερογενή, τα οποία είναι αποκλειστικά ανθρώπινα, μας οδηγεί στην σκέψη ότι η απόδοση συναισθημάτων

καθώς και η κατηγοριοποίηση των κοινωνικών κατηγοριών ως λιγότερο ή περισσότερο ανθρώπινες ίσως βασίζεται και διασυνδέεται με τις διαστάσεις της φύσης και του πολιτισμού, έννοιες κεντρικές στην προβληματική της υπόθεσης της οντολογοποίησης. Σύμφωνα με τους Chulvi και Perez (2003) καθώς και με τους Perez et al. (2002) σε πολλές περιπτώσεις ορισμένες μειονοτικές κοινωνικές ομάδες χαμηλής κοινωνικής αξίας (status), π.χ. Τσιγγάνοι, ενδέχεται να μην αποτελούν αντικείμενο υποτίμησης από την πλειονοτική ομάδα, όπως συμβαίνει στο φαινόμενο της υποανθρωποποίησης, αλλά αντικείμενο μιας σημασιολογικής διαφοροποίησης η οποία τις αποκλείει από την κοινότητα των ανθρωπίνων όντων. Η οντολογοποίηση λοιπόν αναφέρεται στην αναπαράσταση μιας ομάδας ως απομονωμένης σε ένα συμβολικό κόσμο, έξω από τα όρια του ανθρώπινου είδους (Chulvi & Perez, 2003). Κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι ορισμένες κοινωνικές ομάδες, π.χ. οι Τσιγγάνοι, δεν αντιμετωπίζονται ως εξωομάδες αλλά ως αρνητικές ομάδες αναφοράς σε σχέση με τις στάσεις και τις αξίες της κοινωνίας. Σύμφωνα με τους ίδιους μελετητές το δίπολο πολιτισμός και φύση είναι ικανό να χρησιμοποιηθεί ως βάση για να ερμηνεύσει το φαινόμενο της οντολογοποίησης και να εξηγήσει γιατί κάποιες κοινωνικές ομάδες ενώ δεν αξιολογούνται αρνητικά, συνδέονται με χαρακτηριστικά που ανήκουν στο σημασιολογικό πλαίσιο των ζώων. Η διάκριση ανάμεσα στην φύση και τον πολιτισμό είναι ουσιαστικά η διάκριση ανάμεσα στο ανθρώπινο είδος και τα ζώα. Σύμφωνα με τους Chulvi & Perez (2003) ο πολιτισμός αναφέρεται στο ανθρώπινο είδος όπου τα κύρια χαρακτηριστικά του είναι η λογική και οι αυτόνομες αξίες (ανοχή, θρησκεία) ενώ η φύση αναφέρεται στα ζώα με κύρια χαρακτηριστικά τις φυσικές αξίες (ελευθερία, ευγένεια, αλληλεγγύη) και την συναισθηματική εξάρτηση (στοργικότητα).

Βασιζόμενοι στην κοινωνιοψυχολογική γραμματεία, ένας βασικός μας στόχος στις δύο έρευνες που ακολουθούν είναι να μελετηθεί το

ζήτημα της υποανθρωποποίησης. Η απόδοση δηλαδή συστηματικά περισσότερων ανθρωπινων συναισθημάτων στην ενδοομάδα σε σχέση με την εξωομάδα. Έχοντας επίσης μελετήσει και το ζήτημα της ουσιοκρατικής κατηγοριοποίησης, συνδυάζοντάς το με τη θεωρία της υποανθρωποποίησης θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι τα δύο αυτά ζητήματα αποτελούν μία ακολουθία και όχι δύο διαφορετικές προβληματικές της κοινωνιοψυχολογικής γραμματείας. Θεωρούμε ότι το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης θα πρέπει να τοποθετηθεί στην ευρύτερη προβληματική της ουσιοκρατικής πρόσληψης και αυτό γιατί μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το φαινόμενο αυτό -που προϋποθέτει την απόδοση ελλειμματικής ανθρωπινής ουσίας στα μέλη μιας εξωομάδας- καταρχήν προϋποθέτει την απόδοση μιας κάποιας ουσίας. Θεωρούμε λοιπόν, ότι θα μπορούσε να υπάρχει μια ερευνητική αξία σε μια προσπάθεια 'μεθοδολογικού συντονισμού' των δύο αυτών θεματικών. Έτσι λοιπόν ένα ακόμα σημαντικό ερώτημα που θα θέλαμε να διερευνήσουμε είναι η πιθανή αλληλεξάρτηση των δύο αυτών φαινομένων, της υποανθρωποποίησης και της ουσιοκρατικής πρόσληψης. Τα συγκεκριμένα ερευνητικά ζητήματα θα μελετηθούν με δύο πειραματικούς χειρισμούς των οποίων η μοναδική διαφορά θα είναι οι κοινωνικές ομάδες οι οποίες θα συμμετάσχουν στην κάθε έρευνα. Στόχος της μοναδικής αυτής διαφοροποίησης είναι να δούμε αν υπάρχει μια συγκεκριμένη τάση ως προς την κατεύθυνση των αποτελεσμάτων ή αν αυτά εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις κοινωνικές ομάδες που χρησιμοποιήθηκαν. Εκτίμησή μας είναι ότι η κατεύθυνση των αποτελεσμάτων δεν θα διαφέρουν εφόσον και άλλες έρευνες έχουν καταδείξει ότι το ζήτημα της υποανθρωποποίησης πρόκειται για πανανθρώπινο φαινόμενο ανεξάρτητο από τη φύση και το status των κοινωνικών κατηγοριών.

Έχοντας εξετάσει μέχρι τώρα την κοινωνιοψυχολογική γραμματεία η οποία αναφέρεται στα ζητήματα της ουσιοκρατικής πρόσληψης, της

υποανθρωποποίησης καθώς και αυτή της οντολογοποίησης δεν μπορούμε παρά να παρατηρήσουμε ότι κυρίαρχο στοιχείο αποτελεί η διάκριση των κοινωνικών κατηγοριών καθώς και οι μεταξύ τους σχέσεις. Σύμφωνα με τους Lorenzi-Cioldi και Clemence (2001) οι κοινωνικές κατηγορίες διακρίνονται από ένα σύμπλεγμα σχέσεων όπου προσδιορίζονται από το κύρος, το status καθώς και από τη δύναμη της κάθε κατηγορίας. Τα αποτελέσματα ερευνών (Lorenzi-Cioldi & Clemence, 2001) έχουν δείξει ότι η κοινωνική θέση κάθε κατηγορίας επιδρά επίσης και στην αντίληψη που δημιουργούν οι άνθρωποι για την φύση των κατηγοριών, για τα χαρακτηριστικά τους καθώς και για τα άτομα που τις αποτελούν. Έχοντας σαν στόχο λοιπόν να μελετήσουμε τα ζητήματα της ουσιοκρατικής πρόσληψης καθώς και το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε και το ζήτημα της κοινωνικής θέσης των κατηγοριών που θα χρησιμοποιήσουμε στην έρευνά μας.

Η κοινωνική θέση των ομάδων επηρεάζει, σύμφωνα με την αντίστοιχη γραμματεία, διαφορετικά τα φαινόμενα τα οποία έχουμε προσεγγίσει. Ενώ σύμφωνα με τον Leyens (2003) όλες οι κοινωνικές ομάδες ανεξαρτήτου κοινωνικού status υποανθρωποποιούν, τα ευρήματα πάνω στο ζήτημα της οντολογοποίησης δείχνουν ότι μόνο οι κοινωνικές ομάδες χαμηλού status αποκλείονται σε ένα συμβολικό κόσμο, έξω από τα όρια του ανθρώπινου είδους (Chulvi & Perez, 2003). Τέλος σύμφωνα με τον Haslam et al. (2000) η συνθήκη της υποστασιοποίησης σχετίζεται με ομάδες χαμηλού status ενώ η συνθήκη των φυσικών ομάδων συνδέεται μόνο με ομάδες υψηλού status. Για την επιλογή των κοινωνικών κατηγοριών που θα χρησιμοποιήσουμε στις δύο έρευνες που ακολουθούν, έτσι ώστε να μελετήσουμε τα ερωτήματα τα οποία έχουμε ήδη θέσει, θα βασιστούμε στην διάκριση μεταξύ κοινωνικών ομάδων υψηλής και χαμηλής κοινωνικής αξίας (status) χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα και την άδηλη διάκριση μεταξύ φύσης και πολιτισμού (ζώα / ανθρώπινο

είδος). Η αντίθεση μεταξύ φύσης και πολιτισμού (ζώα / ανθρώπινο είδος) οργανώνει λοιπόν την κοινωνική διαφοροποίηση παίζοντας κυρίαρχο ρόλο τόσο στην θεωρία της οντολογοποίησης (φύση / πολιτισμός) όσο και στην θεωρία της υποανθρωποποίησης (ζώα / ανθρώπινο είδος).

Έτσι λοιπόν στην πρώτη έρευνα θα χρησιμοποιήσουμε τις κοινωνικές ομάδες των πρωτευουσιάνων και των επαρχιωτών. Τα άτομα που ζουν στην επαρχία ανήκουν στην ομάδα χαμηλού κοινωνικού status. Στην διάκριση φύση-πολιτισμός θα μπορούσαν να καταταχθούν στην κατηγορία της φύσης όπου σύμφωνα με τους Perez et al. (2002) αποτελούν μία από τις σημαντικότερες κοινωνικές ομάδες αυτής της κατηγορίας έχοντας σαν κύριο χαρακτηριστικό την συνεχή επαφή με την φύση. Τα άτομα που ζουν στην πρωτεύουσα ανήκουν στην ομάδα υψηλής κοινωνικής αξίας καθώς επίσης αποτελούν και έκφραση του πολιτισμού. Στην δεύτερη έρευνα οι κοινωνική κατηγορία η οποία αποτελεί ομάδα χαμηλής κοινωνικής αξίας είναι τα άτομα τα οποία εργάζονται με τα χέρια ενώ η ομάδα υψηλής κοινωνικής αξίας είναι τα άτομα τα οποία εργάζονται με το μυαλό. Όσον αφορά την διάκριση φύση-πολιτισμός τα άτομα τα οποία εργάζονται με το μυαλό συνδέονται άμεσα με τον πολιτισμό αφού κύριο χαρακτηριστικό του πολιτισμού είναι το πνεύμα, η επιστημονική σκέψη καθώς και η διαρκής εκπαίδευση ενώ οι χειρώνακτες τοποθετούνται στην πλευρά της φύσης αφού έχουν μέσο έκφρασης το σώμα τους (Perez et al., 2002).

Έρευνα 1

Στην έρευνα αυτή άτομα που θεωρούν τον εαυτό τους 'επαρχιώτη' (ομάδα χαμηλής κοινωνικής αξίας) και άτομα που νιώθουν 'πρωτευουσιάνοι' (ομάδα υψηλής κοινωνικής αξίας) λαμβάνουν και απαντούν μόνο ένα από δύο διαφορετικά ερωτηματολόγια, με στόχο να διερευνηθεί από τις απαντήσεις τους η διαφαινόμενη διασύνδεση της ουσιοκρατικής πρόσληψης με την υποανθρωποποίηση. Επίσης, αντικείμενο της έρευνας αποτελεί και η επαλήθευση της διαφορετικής απόδοσης των δευτερογενών και πρωτογενών συναισθημάτων όσον αφορά την ενδοομάδα και την εξωομάδα, αν δηλαδή ισχύει το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης ανάμεσα στις δύο αυτές κοινωνικές κατηγορίες ατόμων και προς ποια κατεύθυνση.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Δυο ειδών ερωτηματολόγια μοιράστηκαν σε συνολικά 57 άτομα (31 άνδρες και 26 γυναίκες). Η επιλογή του ερωτηματολογίου που συμπλήρωνε κάθε συμμετέχοντας ήταν τυχαία. Οι συμμετέχοντες αποτελούσαν συμπτωματικό δείγμα από το οποίο κατά την διάρκεια της έρευνας το 67% διέμενε στην Αττική ενώ το 33% διέμενε στην επαρχία. Το 53% του δείγματος σύμφωνα με τις απαντήσεις θεωρεί τον εαυτό του επαρχιώτη ενώ το 47% πρωτευουσιάνο.

Πειραματικό σχέδιο

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε μικτό παραγοντικό σχέδιο (2X2X2X2X2) με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις. Οι ανεξάρτητες

μεταβλητές στις οποίες βασίζεται η έρευνα είναι η ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση (φυσικές-υποστασιοποιημένες ομάδες), η ομάδα υπαγωγής των συμμετεχόντων (επαρχιώτες-πρωτευουσιάνοι), η απόδοση συναισθημάτων όσον αφορά την διάκρισή τους σε πρωτογενή και δευτερογενή συναισθήματα, η κοινωνική κατηγορία στην οποία αποδίδονται τα συναισθήματα και συγκεκριμένα αν η απόδοση αυτή γίνεται στην ενδοομάδα ή στην εξωομάδα και τέλος η απόδοση των συναισθημάτων όσον αφορά την διάκρισή τους σε θετικά και σε αρνητικά συναισθήματα.

Υλικό

Προκειμένου να εισάγουμε την μεταβλητή της υποανθρωποποίησης στην έρευνα συλλέξαμε υλικό βασιζόμενοι σε προηγούμενες έρευνες (Demoulin et al., 2004). Έτσι φτιάξαμε μία λίστα από 12 συναισθήματα τα οποία βασίζονται στην έρευνα του Demoulin et al. (2004) για το ποια συναισθήματα θεωρούνται ότι είναι αποκλειστικά ανθρώπινα. Τα συναισθήματα που επιλέξαμε έχουν σταθμιστεί στο ελληνικό δείγμα σε προηγούμενες έρευνες σχετικά με το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης. Έτσι η λίστα των συναισθημάτων αποτελείται από 6 πρωτογενή και από 6 δευτερογενή συναισθήματα. Από αυτά τα μισά κάθε είδους είναι θετικά και τα άλλα μισά αρνητικά. Τα πρωτογενή θετικά συναισθήματα που χρησιμοποιήσαμε είναι η χαρά, η απόλαυση και η τρυφερότητα ενώ τα πρωτογενή αρνητικά είναι ο φόβος, η θλίψη και ο θυμός. Από την πλευρά των δευτερογενών τα θετικά ήταν η καταξίωση, ο θαυμασμός και η αισιοδοξία ενώ τα αρνητικά το άγχος, ο φθόνος και η αλαζονεία.

Πιλοτική έρευνα

Έχοντας σαν στόχο να μελετήσουμε την ουσιοκρατική πρόσληψη των κοινωνικών ομάδων βασιστήκαμε στην διάκριση που κάνει ο

Haslam et al (2000) ανάμεσα σε φυσικές και υποστασιοποιημένες κοινωνικές κατηγορίες. Η διάκριση αυτή γίνεται με βάση ορισμένες διαστάσεις που ο ίδιος ο ερευνητής προτείνει. Σύμφωνα λοιπόν με τους Haslam et al (2000) οι διαστάσεις που παραπέμπουν έντονα στην έννοια των φυσικών ειδών είναι αυτές της φυσικότητας, της διακριτότητας, της αμεταβλησίας, της σταθερότητας και της αναγκαιότητας ενώ οι διαστάσεις που παραπέμπουν στις υποστασιοποιημένες κοινωνικές κατηγορίες είναι αυτές της ομοιομορφίας, του informativeness, της ενύπαρξης και της αποκλειστικότητας

Για να εξασφαλίσουμε ότι οι διαστάσεις αυτές λειτουργούν και όντως παραπέμπουν στις αντίστοιχες κοινωνικές κατηγορίες και στο ελληνικό δείγμα, διενεργήσαμε μια προ-έρευνα σε περίπου 30 άτομα (συμπωματικό δείγμα). Μοιράστηκαν δύο είδη ερωτηματολογίων όπου το καθένα αποτελούταν από ένα κείμενο το οποίο αντιστοιχούσε είτε στις φυσικές ομάδες είτε στις υποστασιοποιημένες και βασιζόταν στις διαστάσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω. Με βάση τα κείμενα αυτά ζητούσαμε από τους συμμετέχοντες να μας πουν κοινωνικές κατηγορίες οι οποίες τους έρχονταν πρώτες στο μυαλό. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων ήταν σύμφωνες με την ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση και διάκριση που προτείνουν οι Haslam et al (2000).

Διαδικασία και πειραματικοί χειρισμοί

Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκαν δύο ειδών ερωτηματολόγια που αποτελούνταν από 7 ερωτήσεις. Τα ερωτηματολόγια αυτά διέφεραν μεταξύ τους μόνο στην πρώτη ερώτηση η οποία αναφέρεται στην ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση και έχει σαν στόχο να λειτουργήσει η επικέντρωση των συμμετεχόντων είτε ως προς τις φυσικές

(ερωτηματολόγιο 1) είτε ως προς τις υποστασιοποιημένες ομάδες (ερωτηματολόγιο2).

Στο πρώτο ερωτηματολόγιο η πρώτη ερώτηση αποτελείται από ένα κείμενο το οποίο βασίζεται στις διαστάσεις των Haslam et al (2000), οι οποίες σύμφωνα με τον ίδιο παραπέμπουν έντονα στην έννοια των φυσικών ειδών. Ο παράγοντας αυτός δομείται από τις διαστάσεις της φυσικότητας, της διακριτότητας, της αμεταβλησίας, της σταθερότητας και της αναγκαιότητας. Στο δεύτερο ερωτηματολόγιο αντίστοιχα, το κείμενο της πρώτης ερώτησης βασίζεται στις διαστάσεις που ο Haslam et al (2000) θεωρεί ότι παραπέμπουν στην έννοια της υποστασιοποίησης (entitativity), στον βαθμό δηλαδή που οι κοινωνικές ομάδες συνιστούν συνεκτικές, ενιαίες και γεμάτες νόημα οντότητες (Campbell, 1958). Ο δεύτερος παράγοντας συντίθεται από τις διαστάσεις του informativeness, της ομοιομορφίας, της ενύπαρξης και της αποκλειστικότητας.

Έχοντας σαν στόχο να δυναμώσουμε ακόμα περισσότερο την επικέντρωση των συμμετεχόντων άλλοτε προς την έννοια των φυσικών ομάδων και άλλοτε προς την έννοια της υποστασιοποίησης, τα αντίστοιχα κείμενα αποτελούνται από τις διαστάσεις, όπου σύμφωνα με την έρευνα του Haslam et al (2000), βαραίνουν περισσότερο τον κάθε παράγοντα. Έτσι το κείμενο που παραπέμπει στις φυσικές ομάδες αποτελείται από τις διαστάσεις της φυσικότητας, της αναγκαιότητας και της αμεταβλησίας και ήταν το ακόλουθο: *«Φανταστείτε μια κοινωνική ομάδα-κατηγορία η οποία είναι φυσική και όχι κοινωνικά κατασκευασμένη. Φανταστείτε επίσης ότι για να θεωρηθεί κάποιο άτομο μέλος της πρέπει να έχει συγκεκριμένες ιδιότητες ή χαρακτηριστικά, η απουσία των οποίων αποκλείει το άτομο από την ομάδα αυτή. Φανταστείτε τέλος ότι εξαιτίας της φύσης της ομάδας και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που την συνθέτουν, το να είναι κάποιος μέλος μιας τέτοιας ομάδας-*

κατηγορίας είναι κάτι το οποίο δεν μπορεί να αλλάξει». Αντίστοιχα το κείμενο που παραπέμπει στις υποστασιοποιημένες ομάδες αποτελείται από τις διαστάσεις της ομοιομορφίας, της ενύπαρξης και της informativeness (πληροφοριακότητα) και ήταν το ακόλουθο: «Φανταστείτε μια κοινωνική ομάδα-κατηγορία που είναι ομοιογενής, τα μέλη της δηλαδή έχουν πολλά κοινά στοιχεία. Φανταστείτε επίσης ότι η πληθώρα κοινών στοιχείων ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, μας επιτρέπει να σχηματίσουμε μια σαφή εικόνα για τα άτομα που ανήκουν στην ομάδα αυτή. Φανταστείτε τέλος ότι παρά τις ομοιότητες και τις διαφορές που έχουν τα μέλη της ομάδας αυτής, έχουν ένα κοινό υπόβαθρο το οποίο δεν είναι επιφανειακό αλλά αρκετά βαθύτερο». Έπειτα ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να μας πουν ποια από τις δύο κοινωνικές κατηγορίες (άτομα που ζουν στην επαρχία και άτομα που ζουν στην πρωτεύουσα) πιστεύουν ότι ανταποκρίνεται περισσότερο στο κείμενο το οποίο είχαν διαβάσει. Στόχος της ερώτησης αυτής δεν ήταν να δούμε αν οι επαρχιώτες και οι πρωτευουσισάνοι θεωρούνται φυσική ή υποστασιοποιημένη ομάδα αντίστοιχα, αλλά να παραπέμψουμε τους συμμετέχοντες να σκεφτούν με την λογική είτε των φυσικών (ερωτηματολόγιο 1) είτε των υποστασιοποιημένων ομάδων (ερωτηματολόγιο 2).

Στη συνέχεια έχοντας σαν στόχο να εισάγουμε την μεταβλητή της υποανθρωποποίησης και βασιζόμενοι στην λίστα των συναισθημάτων που έχουν περιγραφεί παραπάνω, στην δεύτερη ερώτηση των ερωτηματολογίων ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα να μας πουν ποια από τα συναισθήματα αυτά ταιριάζουν περισσότερο σε κάθε μία από τις δύο κοινωνικές κατηγορίες (επαρχιώτες και πρωτευουσισάνοι). Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης σύμφωνα με τους Leyens et al. (2001) είναι η συστηματική απόδοση περισσότερων δευτερογενών συναισθημάτων στην ενδοομάδα και η συστηματική τους άρνηση στην εξωομάδα. Για να μελετήσουμε και εμείς την απόδοση των συναισθημάτων ως προς

τις δύο κοινωνικές κατηγορίες θα πρέπει επίσης να γνωρίζουμε και σε ποια ομάδα θεωρεί ο κάθε συμμετέχοντας ότι ανήκει, να γνωρίζουμε δηλαδή ποια ομάδα θεωρεί ενδοομάδα και ποια εξωομάδα. Έτσι σε επόμενη ερώτηση ζητάμε από τους συμμετέχοντες να μας πουν αν θεωρούν τον εαυτό τους περισσότερο επαρχιώτη ή πρωτευουσιάνο.

Τέλος στα ερωτηματολόγια παρατίθεται μία σειρά ερωτήσεων με στόχο να αντλήσουμε ορισμένα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων όπως είναι η ηλικία, το φύλο, ο τόπος διαμονής κτλ.

Αποτελέσματα

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων υποβλήθηκαν σε μικτή ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) 2(ουσιοκρατία: φυσικές / υποστασιοποιημένες ομάδες) Χ2(ομάδα υπαγωγής: επαρχιώτες / πρωτευουσιάνοι) Χ2(απόδοση συναισθημάτων: διάκριση σε πρωτογενή / δευτερογενή) Χ2(απόδοση συναισθημάτων: διάκριση σε θετικά / αρνητικά) Χ2(κοινωνική κατηγορία: ενδοομάδα / εξωομάδα) με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις στους τρεις τελευταίους παράγοντες.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας δεν παρατηρήθηκε κάποια στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση όσον αφορά την διασύνδεση του φαινομένου της υποανθρωποποίησης με την ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση, γεγονός που δεν μας επιτρέπει να καταλήξουμε σε κάποια ασφαλή συμπεράσματα. Αυτό όμως που θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε είναι ότι και στην περίπτωση που το κείμενο της έρευνας αναφέρεται στις φυσικές ομάδες αλλά και στην περίπτωση που αναφέρεται στις υποστασιοποιημένες, τα υποκείμενα επιλέγουν συστηματικά τους επαρχιώτες (ομάδα χαμηλού κοινωνικού status) ως την κοινωνική κατηγορία η οποία ταιριάζει με τις συγκεκριμένες περιγραφές. Από τα 29 υποκείμενα που συμπλήρωσαν το

ερωτηματολόγιο που αφορούσε τις φυσικές ομάδες, οι 20 θεωρούν ότι οι επαρχιώτες ταιριάζουν στη περιγραφή αυτή έναντι 9 που υποστηρίζουν ότι η περιγραφή αυτή αντιστοιχεί καλύτερα στους πρωτευουσιάνους. Όσον αφορά τα υποκείμενα που το ερωτηματολόγιό τους αναφερόταν στις υποστασιοποιημένες ομάδες, από τους 28 οι 18 υποστήριξαν ότι οι επάρχιώτες είναι αυτοί που ταιριάζουν στην συγκεκριμένη περιγραφή. Υπάρχει λοιπόν μια τάση οι επαρχιώτες ως κοινωνική κατηγορία παρά οι πρωτευουσιάνοι, να θεωρούνται ότι ταιριάζουν περισσότερο στις περιγραφές που αφορούν την ουσιοκρατική πρόσληψη.

Στα αποτελέσματα της έρευνας παρατηρείται επίσης στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση $F(1,55)=21,300$ με $p<0,001$ (Πίνακας 1) όσον αφορά την απόδοση γενικά των συναισθημάτων των επαρχιωτών και των πρωτευουσιάνων στην ενδοομάδα και την εξωομάδα (Ομάδα υπαγωγής Χ Κοινωνική κατηγορία). Οι επαρχιώτες (ομάδα χαμηλού κοινωνικού status) αποδίδουν περισσότερα συναισθήματα στην εξωομάδα (Μ.Ο.=1,27) παρά στην ενδοομάδα (Μ.Ο.=1,07). Ακριβώς το αντίθετο αποτέλεσμα έχουμε για τους πρωτευουσιάνους, οι οποίοι αποδίδουν περισσότερα συναισθήματα στην ομάδα υπαγωγής τους (Μ.Ο.=1,19 για ενδοομάδα και Μ.Ο.=0,94 για εξωομάδα).

Πίνακας 1: Ομάδα υπαγωγής Χ Κοινωνική κατηγορία

	Ενδοομάδα	Εξωομάδα
Επαρχιώτες	1,07 (,08)	1,27 (,09)
Πρωτευουσιάνοι	1,19 (,08)	,94 (,09)

$F(1,55)=21,300, p<0,001$

Σημείωση: Οι αριθμοί στις παρενθέσεις είναι οι τυπικές αποκλίσεις.

Τα συναισθήματα μετριοούνται σε κλίμακα από 0 ως 3

Από τα αποτελέσματα προέκυψε επίσης στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση όσον αφορά την σχέση των παραγόντων της ομάδας υπαγωγής με την απόδοση συναισθημάτων (διάκριση σε πρωτογενή/ δευτερογενή) και με την κοινωνική κατηγορία (ενδοομάδα / εξωομάδα) με $F(1,55)=16,416$ και $p<0,001$ (Πίνακας 2). Αλληλεπίδραση σύμφωνα με την οποία οι πρωτευουσianoι αποδίδουν περισσότερα δευτερογενή συναισθήματα στην ενδοομάδα ($M.O.=1,41$) σε σχέση με την εξωομάδα ($M.O.=0,64$) και ταυτόχρονα αποδίδουν λιγότερα πρωτογενή στην ενδοομάδα ($M.O.=0,79$) και περισσότερα στην εξωομάδα ($M.O.=1,25$). Παρατηρούμε λοιπόν ότι τα αποτελέσματα αυτά έρχονται σε συστοιχία με άλλα πειραματικά ευρήματα (Leyens et al. (2001), Leyens et al. (2003) και επιβεβαιώνουν την υπόθεση της υποανθρωποποίησης. Όσον αφορά την απόδοση των συναισθημάτων από την σκοπιά των επαρχιωτών παρατηρούμε ότι όσον αφορά τα πρωτογενή συναισθήματα, αποδίδουν περίπου τον ίδιο αριθμό τόσο στην ενδοομάδα ($M.O.=1,29$) όσο και στην εξωομάδα ($M.O.=1,25$), ενώ για τα δευτερογενή συναισθήματα οι επαρχιώτες αποδίδουν περισσότερα δευτερογενή στην εξωομάδα ($M.O.=1,28$) απ' ό,τι στην ενδοομάδα τους ($M.O.=0,84$). Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι επαρχιώτες, όχι μόνο δεν υποανθρωποποιούν την εξωομάδα αλλά φαίνεται να υποανθρωποποιούν την ομάδα υπαγωγής τους. Το συγκεκριμένο εύρημα έρχεται σε αντίθεση με τα ευρήματα του Leyens (2003), ο οποίος θεωρεί ότι τα αποκλειστικά ανθρώπινα συναισθήματα δεν αποτελούν αντικείμενο σφετερισμού από ομάδες που έχουν υψηλό status και υποστηρίζει ότι όλες οι κοινωνικές ομάδες υποανθρωποποιούν.

Πίνακας 2: Ομάδα υπαγωγής X Απόδοση συναισθημάτων X Κοινωνική κατηγορία

	Πρωτογενή Συναισθήματα		Δευτερογενή Συναισθήματα	
	Ενδοομάδα	Εξωομάδα	Ενδοομάδα	Εξωομάδα
Επαρχιώτες	1,29 (,11)	1,25 (,12)	,84 (,11)	1,28 (,11)
Πρωτευουσιάνοι	,79 (,12)	1,25 (,13)	1,41 (,11)	,64 (,11)

$F(1,55)=16,416, p=0,000$

Σημείωση: Οι αριθμοί στις παρενθέσεις είναι οι τυπικές αποκλίσεις.

Τα συναισθήματα μετριοούνται σε κλίμακα από 0 ως 3

Τέλος από τα αποτελέσματα της έρευνας παρατηρείται στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση των τριών προηγούμενων παραγόντων με την απόδοση των συναισθημάτων όταν αυτά διακρίνονται σε θετικά και αρνητικά (Ομάδα υπαγωγής X Πρωτογενή / δευτερογενή X Κοινωνική κατηγορία X Θετικά / αρνητικά) με $F(1,55)=12,812$ και $p=0,001$ (Πίνακας 3). Οι επαρχιώτες αποδίδουν λιγότερα αρνητικά συναισθήματα στην ενδοομάδα είτε αυτά είναι πρωτογενή (Μ.Ο.=0,75) είτε δευτερογενή (Μ.Ο.=0,83) και περισσότερα στην εξωομάδα (Μ.Ο.=1,98 για πρωτογενή αρνητικά και Μ.Ο.=1,72 για δευτερογενή αρνητικά). Παρατηρείται επίσης ότι αποδίδουν περισσότερα θετικά συναισθήματα στην ενδοομάδα αλλά μόνο όταν αυτά είναι πρωτογενή (Μ.Ο.=1,84). Η λογική αυτή της απόδοσης συναισθημάτων είτε θετικών είτε αρνητικών, μας παραπέμπει στην θεωρία της ενδοομαδικής ευνοιοκρατίας (Turner & Giles, 1981 στο Χρυσόχοου, 2005). Αντίθετα οι πρωτευουσιάνοι αποδίδουν στην ομάδα υπαγωγής τους περισσότερα αρνητικά συναισθήματα είτε αυτά είναι πρωτογενή (Μ.Ο.=1,48) είτε δευτερογενή (Μ.Ο.=1,93) παρά στην εξωομάδα (Μ.Ο.=0,90 για πρωτογενή αρνητικά και Μ.Ο.=0,48 για δευτερογενή αρνητικά).

Πίνακας 3: Ομάδα υπαγωγής Χ Πρωτ/Δευτ Συναισθήματα Χ Κοινωνική κατηγορία Χ Θετ/Αρν Συναισθήματα

Θετικά Συναισθήματα				
	Δευτερογενή		Πρωτογενή	
	Ενδοομάδα	Εξωομάδα	Ενδοομάδα	Εξωομάδα
Επαρχιώτες	,85 (,13)	,84 (,16)	1,84 (,17)	,52 (,16)
Πρωτευουσιάνοι	,89 (,14)	,80 (,17)	,47 (,18)	1,59 (,17)

Αρνητικά Συναισθήματα				
	Δευτερογενή		Πρωτογενή	
	Ενδοομάδα	Εξωομάδα	Ενδοομάδα	Εξωομάδα
Επαρχιώτες	,83 (,14)	1,72 (,12)	,75 (,16)	1,98 (,16)
Πρωτευουσιάνοι	1,93 (,15)	,48 (,13)	1,48 (,17)	,90 (,16)

$F(1,55)=12,812, p=0,001$
Σημείωση: Οι αριθμοί στις παρενθέσεις είναι οι τυπικές αποκλίσεις.
Τα συναισθήματα μετριούνται σε κλίμακα από 0 ως 3

Συζήτηση

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας δεν κατέδειξαν κάποια σημαντική αλληλεπίδραση όσον αφορά την διασύνδεση της ουσιοκρατικής πρόσληψης των κοινωνικών κατηγοριών με το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης. Δεν μπορούμε λοιπόν, να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα για το πως τα δύο αυτά φαινόμενα διαπλέκονται και αλληλοεπηρεάζονται. Αυτό που θα πρέπει να παρατηρήσουμε όμως είναι ότι όταν η πρόσληψη των κοινωνικών ομάδων γίνεται με όρους ουσιοκρατικούς –ανεξάρτητα αν αυτοί παραπέμπουν σε φυσικές ή υποστασιοποιημένες ομάδες- η κοινωνική κατηγορία που συστηματικά υπερισχύει στο νου των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι οι επαρχιώτες, κατηγορία η οποία στη έρευνά μας αποτελεί την ομάδα ‘χαμηλού κοινωνικού status’. Το αποτέλεσμα

αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα πειραματικά ευρήματα του Haslam et al. (2000) τα οποία καταδεικνύουν ότι η πρόσληψη των κοινωνικών κατηγοριών με όρους υποστασιοποίησης σχετίζεται με ομάδες χαμηλού status ενώ η πρόσληψη με όρους φυσικών ομάδων συνδέεται μόνο με ομάδες υψηλού status.

Το υλικό της συγκεκριμένης έρευνας μας δίνει επίσης σαφείς ενδείξεις για την ύπαρξη του φαινομένου της υποανθρωποποίησης και το πως αυτό λειτουργεί ανάμεσα σε δύο κοινωνικές ομάδες, οι οποίες διαφέρουν ως προς την 'κοινωνική αξία' που τους αποδίδεται. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι οι κοινωνικές ομάδες υψηλού κοινωνικού status -στην συγκεκριμένη περίπτωση οι πρωτευουσιάνοι- υποανθρωποποιούν τις εξωομάδες αποδίδοντάς τους λιγότερα δευτερογενή συναισθήματα και ταυτόχρονα περισσότερα πρωτογενή. Το αποτέλεσμα αυτό είναι σύστοιχο με τα ευρήματα πολλών ερευνητών πάνω στο ζήτημα της υποανθρωποποίησης (Leyens et al. (2001), Gaunt et al. (2001), Leyens et al. (2003). Θα περιμέναμε από τα ευρήματα της έρευνας να καταδείξουν μια παρόμοια εμφάνιση του φαινομένου της υποανθρωποποίησης και από τις δύο ομάδες ανεξάρτητα του κοινωνικού τους status, εφόσον σύμφωνα με έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης είναι πανανθρώπινο και δεν αποτελεί αντικείμενο σφετερισμού μόνο από πλευράς κοινωνικών ομάδων που απολαμβάνουν υψηλό status, ενώ δεν διαφαίνεται και η εμφάνιση του να σχετίζεται με τις κοινωνικές δομές (Leyens, 2003). Τα αποτελέσματα όμως της συγκεκριμένης έρευνας έδειξαν ότι η ομάδα χαμηλού status όχι μόνο δεν υποανθρωποποιεί την εξωομάδα (ομάδα με υψηλό status) αλλά ταυτόχρονα υποανθρωποποιεί την ίδια της την φύση, αποδίδοντάς της λιγότερα δευτερογενή -ανθρώπινα- συναισθήματα.

Ταυτόχρονα ενώ θα περιμέναμε να αποδοθούν, με βάση την γραμματεία την υποανθρωποποίησης (Leyens, 2001), περισσότερα δευτερογενή συναισθήματα -θετικά και αρνητικά- στην ενδοομάδα και από τους πρωτευουσιάνους αλλά και από τους επαρχιώτες, αυτό που παρατηρούμε είναι η απόδοση περισσότερων αρνητικών συναισθημάτων είτε πρωτογενών είτε δευτερογενών στους πρωτευουσιάνους. Το ενδιαφέρον στοιχείο σε αυτό το εύρημα είναι ότι εκτός από τους επαρχιώτες, αποδίδουν και οι ίδιοι οι πρωτευουσιάνοι στην ομάδα τους περισσότερα αρνητικά συναισθήματα. Το αποτέλεσμα αυτό δεν είναι σύστοιχο με αυτά του Cortes et al. (2005), σύμφωνα με τα οποία τα άτομα μιας κοινωνικής ομάδας αποδίδουν περισσότερα θετικά δευτερογενή συναισθήματα στην ομάδα υπαγωγής τους απ' ό,τι αρνητικά. Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε λοιπόν ότι ένα ακόμα κυρίαρχο στοιχείο στην απόδοση συναισθημάτων εκτός από την διάκρισή τους σε αποκλειστικά ανθρώπινα και μη, είναι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις και οι στερεοτυπικές αντιλήψεις που έχουν οι άνθρωποι για τις κοινωνικές κατηγορίες, αντιλήψεις οι οποίες εκφράζονται από την απόδοση αρνητικών ή θετικών συναισθημάτων αντίστοιχα. Η διαμόρφωση της αντίληψης για τα χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής ομάδας είναι πολλές φορές αρκετά έντονη ώστε να επηρεάζονται τα μέλη της ίδιας της ομάδας και να αποδίδουν, όπως στην συγκεκριμένη περίπτωση, περισσότερα αρνητικά χαρακτηριστικά. Αντίθετα τα περισσότερα θετικά συναισθήματα αποδίδονται στους επαρχιώτες, τα οποία όμως είναι μόνο πρωτογενή. Το αποτέλεσμα αυτό θα μπορούσε να συνδεθεί επίσης και με τα ευρήματα των Dovidio και Gaerdner (1986 στο Chulvi & Perez, 2003), σύμφωνα με τα οποία οι άνθρωποι στην προσπάθειά τους ώστε να μην φανούν ότι εκδηλώνουν ρατσιστικές συμπεριφορές υποβαθμίζουν την ίδια τους την ομάδα.

Στην συγκεκριμένη έρευνα παρατηρείται και το φαινόμενο οι επαρχιώτες (ομάδα χαμηλής κοινωνικής αξίας) να αποδίδουν

περισσότερα θετικά συναισθήματα στην ομάδα υπαγωγής τους και λιγότερα αρνητικά απ' ότι στην εξωομάδα, γεγονός που μας παραπέμπει στην θεωρία της ενδοομαδικής ευνοιοκρατίας, της τάσης δηλαδή να ευνοούνται τα μέλη της ενδοομάδας σε σύγκριση με τα μέλη της εξωομάδας ως προς την αντίληψη, τις στάσεις και την συμπεριφορά (Turner & Giles, 1981 στο Χρυσοχόου, 2005).

Σημαντικό επίσης εύρημα είναι ότι τα άτομα της ομάδας με χαμηλή κοινωνική αξία αποδίδουν γενικά λιγότερα συναισθήματα στην ενδοομάδα παρά στην εξωομάδα σε αντίθεση με την ομάδα υψηλής κοινωνικής αξίας όπου γίνεται ακριβώς το αντίθετο. Στην περίπτωση αυτή θα περιμέναμε να υπάρχει μια παρόμοια στάση και από τις δύο κοινωνικές κατηγορίες ανεξάρτητα του status. Και σε αυτή την περίπτωση όμως παρατηρούμε από τα άτομα που ανήκουν στην ομάδα με χαμηλό status να 'υποβαθμίζουν' την ομάδα υπαγωγής τους αποδίδοντάς της λιγότερα συναισθήματα. Συνδυάζοντας το εύρημα αυτό με την τάση για υποανθρωποποίηση της ομάδας υπαγωγής τους, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η κοινωνική αξία (status) την οποία απολαμβάνει μια κατηγορία ανθρώπων και ιδιαίτερα όταν αυτή είναι χαμηλή, τους οδηγεί στο να 'υποβαθμίζουν' τον ίδιο τους τον εαυτό.

Έρευνα 2

Αντικείμενο και της δεύτερης αυτής έρευνας είναι να διερευνηθεί η διασύνδεση της υποανθρωποποίησης και της ουσιοκρατικής κατηγοριοποίησης καθώς και η διαφορετική απόδοση πρωτογενών και δευτερογενών συναισθημάτων. Η δεύτερη αυτή έρευνα διαφέρει από την πρώτη μόνο στις κοινωνικές κατηγορίες οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν ως αντικείμενο μελέτης. Η διάκριση ανάμεσα στις δύο κοινωνικές κατηγορίες ως υψηλού κοινωνικού status και χαμηλού θα παραμείνει. Έτσι στην θέση των επαρχιωτών και των πρωτευουσϊάνων έχουμε άτομα που εργάζονται με τα χέρια (χειρωνακτική εργασία), οι οποίοι αποτελούν την ομάδα χαμηλής κοινωνικής αξίας και άτομα που εργάζονται με το μυαλό (διανοητική εργασία), οι οποίοι αποτελούν την ομάδα υψηλής κοινωνικής αξίας. Οι συμμετέχοντες όπως και στην πρώτη έρευνα λαμβάνουν και απαντούν μόνο ένα από δύο διαφορετικά ερωτηματολόγια. Με αυτό τον τρόπο θα μπορέσουμε να συγκρίνουμε τα αποτελέσματα των δύο ερευνών και να δούμε αν μπορούμε να μιλήσουμε για κάποια διαφαινόμενη τάση.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Δυο ειδών ερωτηματολόγια μοιράστηκαν και σε αυτή την έρευνα σε 50 άτομα από τα οποία οι 32 ήταν άνδρες και οι 18 γυναίκες. Η επιλογή του ερωτηματολογίου που συμπλήρωνε κάθε συμμετέχοντας ήταν τυχαία. Οι συμμετέχοντες αποτελούν συμπτωματικό δείγμα από το οποίο το 50% του δείγματος θεωρεί ότι εργάζεται με το μυαλό και το υπόλοιπο 50% θεωρεί ότι εργάζεται με τα χέρια.

Πειραματικό σχέδιο

Στην δεύτερη αυτή έρευνα χρησιμοποιήθηκε το ίδιο πειραματικό σχέδιο όπως και στην πρώτη. Έτσι έχουμε έναν μικτό παραγοντικό σχεδιασμό (2X2X2X2X2) με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές είναι η ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση (φυσικές-υποστασιοποιημένες ομάδες), η ομάδα υπαγωγής των συμμετεχόντων (άτομα που εργάζονται με τα χέρια / με το μυαλό), η απόδοση συναισθημάτων όσον αφορά την διάκρισή τους σε πρωτογενή και δευτερογενή συναισθήματα, η κοινωνική κατηγορία στην οποία αποδίδονται τα συναισθήματα και συγκεκριμένα αν η απόδοση αυτή γίνεται στην ενδοομάδα ή στην εξωομάδα και τέλος η απόδοση των συναισθημάτων όσον αφορά την διάκρισή τους σε θετικά και σε αρνητικά.

Υλικό, διαδικασία και πειραματικοί χειρισμοί

Το υλικό, η διαδικασία καθώς και οι πειραματικοί χειρισμοί που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή την έρευνα ήταν πανομοιότυπο με αυτό της πρώτης με μία εξαίρεση. Οι κοινωνικές κατηγορίες στις οποίες βασίζεται η έρευνα δεν είναι οι επαρχιώτες και οι πρωτευουσitanoί αλλά τα άτομα που εργάζονται με το μυαλό και τα άτομα που εργάζονται με τα χέρια. Έτσι λοιπόν, όλες οι ερωτήσεις παραμένουν οι ίδιες μόνο που οι συμμετέχοντες απαντούν με βάση αυτή την διάκριση (χέρια- μυαλό).

Αποτελέσματα

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων και σε αυτή την έρευνα υποβλήθηκαν σε μικτή ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) 2(ουσιοκρατία: φυσικές / υποστασιοποιημένες ομάδες) X2(ομάδα υπαγωγής: άτομα που εργάζονται με τα χέρια / μυαλό) X2(απόδοση

συναισθημάτων: διάκριση σε πρωτογενή / δευτερογενή)
X2(απόδοση συναισθημάτων: διάκριση σε θετικά / αρνητικά)
X2(κοινωνική κατηγορία: ενδοομάδα / εξωομάδα) με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις στους τρεις τελευταίους παράγοντες.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας δεν παρατηρείται κάποια στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση της ουσιοκρατικής πρόσληψης με το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης. Όπως και στη πρώτη έρευνα παρά την αδυναμία εξαγωγής ασφαλών συμπερασμάτων όσον αφορά την σχέση των δύο αυτών προβληματικών παρατηρούμε ότι και εδώ η ουσιοκρατική πρόσληψη με όρους φυσικών ομάδων ή υποστασιοποιημένων φαίνεται να διαμεσολαβεί τα αποτελέσματα της έρευνας. Παρατηρείται λοιπόν ότι είτε αναφερόμαστε με όρους που παραπέμπουν σε φυσικές είτε σε υποστασιοποιημένες ομάδες, οι συμμετέχοντες ταυτίζουν τις περιγραφές με τα άτομα που ασκούν χειρωνακτική εργασία (ομάδα χαμηλού κοινωνικού status). Από τα 28 άτομα που είχαν την περιγραφή που παραπέμπει στις φυσικές ομάδες, οι 22 θεωρούν ότι η κοινωνική κατηγορία που παραπέμπει σε αυτή την περιγραφή είναι τα άτομα που εργάζονται με τα χέρια. Αντιστοίχως, από τους 22 συμμετέχοντες που το ερωτηματολόγιο λειτουργούσε με όρους υποστασιοποίησης, οι 13 θεώρησαν και σε αυτή την περίπτωση ότι τα άτομα που εργάζονται με τα χέρια ταιριάζουν σε αυτή την περιγραφή.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας παρατηρείται επίσης στατιστικά οριακή αλληλεπίδραση των παραγόντων που αφορούν την απόδοση γενικά των συναισθημάτων των ατόμων που εργάζονται με τα χέρια και των ατόμων που εργάζονται με το μυαλό στην ενδοομάδα και την εξωομάδα αντίστοιχα (Ομάδα υπαγωγής X Κοινωνική κατηγορία) με $F(1,48)=8,210$ και $p=0,06$ (Πίνακας 4). Όπως και στη πρώτη έρευνα, παρατηρούμε ότι τα άτομα που εργάζονται με το μυαλό (ομάδα υψηλού status) αποδίδουν περισσότερα συναισθήματα

ανεξαρτήτου φύσεως, στην ενδοομάδα (Μ.Ο.=1,22) απ’ ότι στην εξωομάδα (Μ.Ο.=1,01), ενώ τα άτομα που εργάζονται με τα χέρια αποδίδουν περισσότερα συναισθήματα στην εξωομάδα (Μ.Ο.=1,30 στην εξωομάδα και Μ.Ο.=1,10).

Πίνακας 4: Ομάδα υπαγωγής Χ Κοινωνική κατηγορία

	Ενδοομάδα	Εξωομάδα
Άτομα που εργάζονται με τα χέρια	1,10 (,11)	1,30 (,11)
Άτομα που εργάζονται με το μυαλό	1,22 (,11)	1,01 (,11)

$F(1,55)=8,210, p=0,06$

Σημείωση: Οι αριθμοί στις παρενθέσεις είναι οι τυπικές αποκλίσεις.

Τα συναισθήματα μετριοούνται σε κλίμακα από 0 ως 3

Από τα αποτελέσματα προέκυψε επίσης στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση όσον αφορά την σχέση των παραγόντων της ομάδας υπαγωγής με την απόδοση συναισθημάτων (διάκριση σε πρωτογενή/ δευτερογενή) και με την κοινωνική κατηγορία (ενδοομάδα / εξωομάδα) με $F(1,48)=41,950$ και $p<0,001$ (Πίνακας 5), σύμφωνα με την οποία τα άτομα τα οποία θεωρούν ότι εργάζονται με το μυαλό αποδίδουν περισσότερα δευτερογενή συναισθήματα στην ενδοομάδα (Μ.Ο.=1,71) απ’ ότι στην εξωομάδα (Μ.Ο.=0,78). Η απόδοση των πρωτογενών συναισθημάτων είναι ακριβώς η αντίστροφη, περισσότερα πρωτογενή στην εξωομάδα (Μ.Ο.=1,23) και λιγότερα στην ενδοομάδα (Μ.Ο.=0,73). Σε αντίθεση με αυτούς που ασκούν διανοητικά επαγγέλματα, τα άτομα τα οποία εργάζονται με τα χέρια αποδίδουν περισσότερα πρωτογενή συναισθήματα στην ενδοομάδα (Μ.Ο.=1,26) σε σχέση με την εξωομάδα (Μ.Ο.=0,94) και ταυτόχρονα περισσότερα δευτερογενή στην εξωομάδα (Μ.Ο.=0,95 για ενδοομάδα και Μ.Ο.=1,66). Παρατηρούμε λοιπόν ότι όπως και στην πρώτη έρευνα, τα μέλη μιας ομάδας υψηλού κοινωνικού status

υποανθρωποποιούν την εξωομάδα τους ενώ τα μέλη μιας κοινωνικής κατηγορίας χαμηλού status όχι μόνο δεν υποανθρωποποιούν την εξωομάδα αλλά φαίνεται να υποανθρωποποιούν την ίδια τους την ομάδα.

Πίνακας 5: Ομάδα υπαγωγής X Απόδοση συναισθημάτων X Κοινωνική κατηγορία

	Πρωτογενή Συναισθήματα		Δευτερογενή Συναισθήματα	
	Ενδοομάδα	Εξωομάδα	Ενδοομάδα	Εξωομάδα
Άτομα που εργάζονται με τα χέρια	1,26 (,14)	,94 (,16)	,95 (,14)	1,66 (,12)
Άτομα που εργάζονται με το μυαλό	,73 (,14)	1,23 (,16)	1,71 (,13)	,78 (,11)

F(1,48)=41,950, *p*<0,001
 Σημείωση: Οι αριθμοί στις παρενθέσεις είναι οι τυπικές αποκλίσεις.
 Τα συναισθήματα μετριοούνται σε κλίμακα από 0 ως 3

Συζήτηση

Τα αποτελέσματα της δεύτερης έρευνας, η οποία διαφοροποιείται ως προς τις κοινωνικές κατηγορίες οι οποίες χρησιμοποιούνται, είναι σύστοιχα και επιβεβαιώνουν αυτά της πρώτης σε μεγάλο βαθμό. Παρατηρούμε λοιπόν ότι ούτε και εδώ μπορούμε να διακρίνουμε μια σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ της ουσιοκρατικής πρόσληψης των κοινωνικών ομάδων και του φαινομένου της υποανθρωποποίησης. Όμως και εδώ η ουσιοκρατική κατηγοριοποίηση διαπλέκεται με την πρόσληψη των κοινωνικών κατηγοριών και συγκεκριμένα με την κατηγορία ‘χαμηλού κοινωνικού status’ –άτομα που εργάζονται με τα χέρια-, όπως ακριβώς γίνεται και στην πρώτη έρευνα. Έτσι είτε η πρόσληψη γίνεται με όρους υποστασιοποίησης, είτε με όρους φυσικών ομάδων, η κατηγορία που αναδεικνύεται ως πιο αντιπροσωπευτική είναι αυτή η οποία θεωρείται ότι είναι ‘χαμηλής

κοινωνικής αξίας'. Σύμφωνα με τον Haslam et al. (2000), θα περιμέναμε ότι η συνθήκη της υποστασιοποίησης θα σχετιζόταν με ομάδες χαμηλού status ενώ η συνθήκη των φυσικών ομάδων θα συνδεόταν μόνο με ομάδες υψηλού status. Κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται ούτε στην δεύτερη έρευνα.

Σημαντικά επίσης είναι και τα ευρήματα όσον αφορά το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης και το πως αυτό εκδηλώνεται ανάμεσα σε δύο κατηγορίες διαφορετικού κοινωνικού status. Παρατηρείτε, όπως και στη πρώτη έρευνα, ότι τα άτομα της ομάδας υψηλού status – άτομα που εργάζονται με το μυαλό-, υποανθρωποποιούν την εξωομάδα αποδίδοντάς της λιγότερα δευτερογενή συναισθήματα σε σχέση με αυτά που αποδίδουν στην ενδοομάδα, ενώ ταυτόχρονα αποδίδουν και περισσότερα πρωτογενή στην εξωομάδα. Το αποτέλεσμα αυτό, όπως και το αντίστοιχο της πρώτης έρευνας, είναι σύστοιχο με τα ευρήματα πολλών ερευνητών πάνω στο ζήτημα της υποανθρωποποίησης (Leyens et al. (2001), Gaunt et al. (2001), Leyens et al. (2003). Το σημαντικό εύρημα της δεύτερης έρευνας, όπου επιβεβαιώνει και τα αποτελέσματα της πρώτης, είναι ότι η ομάδα χαμηλού κοινωνικού status δεν υποανθρωποποιεί την ομάδα υψηλού status όπως θα περιμέναμε με βάση ευρήματα άλλων ερευνών (Leyens, 2003). Και σε αυτή την περίπτωση η κατηγορία 'χαμηλής κοινωνικής αξίας' υποανθρωποποιεί την ίδια της την φύση αποδίδοντάς στα άτομα τα οποία την αποτελούν λιγότερα δευτερογενή συναισθήματα απ' ότι στα άτομα της εξωομάδας. Το φαινόμενο αυτό, στην δεύτερη έρευνα, φαίνεται να είναι πιο ενισχυμένο αφού εκτός από την απόδοση λιγότερων ανθρώπινων συναισθημάτων στην ενδοομάδα, τα άτομα που εργάζονται με τα χέρια αποδίδουν και πολύ λιγότερα πρωτογενή συναισθήματα στην εξωομάδα. Αρνούνται ανθρώπινα συναισθήματα στην ομάδα υπαγωγής τους ενώ ταυτόχρονα της αποδίδουν περισσότερα

πρωτογενή συναισθήματα τα οποία τα βιώνουν και οι άνθρωποι και τα ζώα.

Γενική Συζήτηση

Οι παραπάνω έρευνες είχαν σαν στόχο να εξετάσουν την θεωρία της υποανθρωποποίησης και την διασύνδεση της με την ουσιοκρατική πρόσληψη των κοινωνικών ομάδων. Επίσης είχαν σαν στόχο να καταδείξουν τυχόν διαπλοκή του status των κοινωνικών ομάδων στα δύο παραπάνω φαινόμενα και ιδιαίτερα στο ζήτημα της υποανθρωποποίησης.

Η θεωρία της υποανθρωποποίησης σύμφωνα με τους Leyens et al. (2001), συνίσταται στην αντίληψη ότι οι άνθρωποι αποδίδουν περισσότερη 'ανθρώπινη ουσία' στην κοινωνική κατηγορία στην οποία ανήκουν απ' ότι στις άλλες κατηγορίες. Η ανθρώπινη ουσία αποτελείται από αποκλειστικά ανθρώπινα χαρακτηριστικά όπως είναι η γλώσσα, η νοημοσύνη και τα συναισθήματα (Leyens et al., 2001). Οι περισσότερες έρευνες για την υποανθρωποποίηση, όπως και η συγκεκριμένη, χρησιμοποιούν την διάκριση των συναισθημάτων σε πρωτογενή και δευτερογενή για να μελετήσουν το ζήτημα αυτό. Σύμφωνα με τους Leyens et al. (2001) οι άνθρωποι αποδίδουν περισσότερα δευτερογενή συναισθήματα –τα οποία θεωρούνται αποκλειστικά ανθρώπινα- στην ενδοομάδα ενώ αρνούνται συστηματικά να τα αποδώσουν στις εξωομάδες. Όσον αφορά τα πρωτογενή συναισθήματα, τα οποία δεν είναι αποκλειστικά ανθρώπινα, δεν έχει παρατηρηθεί κάποια διαφορά σε σχέση με τον τρόπο απόδοσής τους στην ενδοομάδα και στην εξωομάδα. Σύμφωνα με έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης είναι πανανθρώπινο και δεν αποτελεί αντικείμενο σφετερισμού από πλευράς κοινωνικών ομάδων που απολαμβάνουν υψηλό status, ενώ δεν διαφαίνεται και η εμφάνιση του να σχετίζεται τόσο με τις κοινωνικές δομές (Leyens, 2003). Με

άλλα λόγια, όλες οι ομάδες υποανθρωποποιούν ανεξάρτητα το status τους ή την κοινωνική τους θέση.

Θα περιμέναμε, στις δύο έρευνες που πραγματοποιήσαμε, τα αποτελέσματα να είναι συνευθειακά με τις άλλες ερευνητικές προσπάθειες που έχουν γίνει και αφορούν το ζήτημα της υποανθρωποποίησης. Τα αποτελέσματα όμως δεν επιβεβαιώνουν τις προηγούμενες έρευνες (Leyens et al., 2001, Gaunt et al., 2001, Leyens et al., 2003) όσον αφορά την λειτουργία της υποανθρωποποίησης ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες διαφορετικού status. Ενώ θα περιμέναμε και οι δύο κοινωνικές κατηγορίες ανεξαρτήτως της κοινωνικής τους αξίας να υποανθρωποποιούν την εξωομάδα, κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Και στις δύο έρευνες μόνο η ομάδα υψηλής κοινωνικής αξίας υποανθρωποποιεί την εξωομάδα, αποδίδοντάς της λιγότερα ανθρώπινα συναισθήματα. Η ομάδα χαμηλής κοινωνικής αξίας όχι μόνο δεν υποανθρωποποιεί την εξωομάδα, αλλά φαίνεται να υποανθρωποποιεί την ίδια της την φύση. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την ανθρώπινη ουσία και κατ' επέκταση την ανθρώπινη φύση των κοινωνικών ομάδων είναι η γλώσσα, η νοημοσύνη και τα συναισθήματα. Τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται εξ' ορισμού στις κοινωνικές ομάδες υψηλού status είναι η γλώσσα και η νοημοσύνη, χαρακτηριστικά τα οποία καθορίζονται από τις κοινωνικές δομές (Leyens et al., 2003). Με βάση τα παραπάνω είναι εύλογο ότι οι κυριαρχούμενες ομάδες ή αυτές που έχουν χαμηλό status, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο να υποανθρωποποιήσουν με βάση την νοημοσύνη και την γλώσσα. Σύμφωνα με τους Leyens et al. (2003) οι κατηγορίες χαμηλής κοινωνικής αξίας μπορούν να υποανθρωποποιήσουν έχοντας σαν βάση τα συναισθήματα, τα οποία σύμφωνα με πολλούς ερευνητές δεν υπόκεινται στις εκάστοτε κοινωνικές δομές. Τα αποτελέσματα μας όμως δεν έδειξαν κάτι αντίστοιχο. Θα μπορούσαμε να

υποθέσουμε επίσης ότι η πίστη των ατόμων για τα συναισθήματα που βιώνουν οι 'άλλοι' υπόκειται και αυτή στις εκάστοτε κοινωνικές δομές όπως και τα άλλα δύο ανθρώπινα χαρακτηριστικά (γλώσσα-νοημοσύνη) και σχετίζεται άμεσα με την προκατάληψη και τις στερεοτυπικές αντιλήψεις που κυριαρχούν για συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται και από τα αποτελέσματα της πρώτης έρευνας για το είδος των συναισθημάτων που αποδίδονται στις δύο κοινωνικές κατηγορίες. Στην ομάδα υψηλού status –πρωτευουσιάνοι- ενώ της αποδίδονται περισσότερα ανθρώπινα συναισθήματα, τα περισσότερα είναι αρνητικά. Σε αντίθεση στην ομάδα χαμηλού status –οι επαρχιώτες- αποδίδονται περισσότερα θετικά τα οποία είναι πρωτογενή. Παρατηρούμε λοιπόν ότι παρ' όλο που οι επαρχιώτες υποανθρωποποιούνται και από την εξωομάδα αλλά και από τους ίδιους, ίσως οι στερεοτυπικές αντιλήψεις για την ποιότητα των ανθρώπων της επαρχίας (καλοί, ανοιχτόκαρδοι, ευγενικοί κ.τ.λ.) επηρεάζει την απόδοση των συναισθημάτων ως προς την διάκριση θετικών και αρνητικών.

Από τα αποτελέσματα παρατηρούμε επίσης ότι τα μέλη της ομάδας υψηλής κοινωνικής αξίας αποδίδουν περισσότερα αρνητικά συναισθήματα στην ομάδα υπαγωγής τους. Σύμφωνα με τα πειραματικά ευρήματα των Cortes et al. (2005) θα έπρεπε τα άτομα μιας κοινωνικής ομάδας να αποδίδουν στην ενδοομάδα τους περισσότερα θετικά απ' ότι αρνητικά δευτερογενή συναισθήματα. Μία πιθανή εξήγηση του φαινομένου αυτού θα μπορούσε να είναι η προσπάθεια των μελών των ομάδων υψηλού status να μην εκδηλώσουν ρατσιστικές συμπεριφορές ενάντια στα άτομα με χαμηλή κοινωνική αξία. Σύμφωνα με τα ευρήματα των Dovidio et Gaerdner (1986 στο Chulvi & Perez, 2003), οι άνθρωποι στην προσπάθειά τους να μην δείξουν ρατσιστικές αντιλήψεις προσπαθούν να υποβαθμίσουν την ίδια τους την ομάδα. Η συμπεριφορά των ατόμων που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κοινωνικού status –

υποανθρωποποίηση της εξωομάδας η οποία είναι χαμηλής κοινωνικής αξίας αλλά ταυτόχρονα απόδοση στην ενδοομάδα τους περισσότερων αρνητικών συναισθημάτων- μας παραπέμπει στην θεωρία του ρατσισμού αποστροφής των Dovidio και Gaerdner (στο Χρυσόχοου, 2005). Στην προσπάθειά τους τα άτομα με υψηλό status να δείξουν ότι δεν είναι προκατειλημμένοι, σε μία κατάσταση όπου μπορεί να φανεί ξεκάθαρα η μεροληπτική συμπεριφορά όπως είναι η απόδοση θετικών και αρνητικών συναισθημάτων στην εξωομάδα, επιλέγουν να συμπεριφερθούν με τρόπο που δηλώνει ανοχή ή στην περίπτωση μας δεν δηλώνει προκατάληψη. Στην περίπτωση όμως που η συμπεριφορά τους δεν προδίδει μια ρατσιστική τάση τόσο φανερά, όπως το να αποδόσεις αρνητικά συναισθήματα σε μία εξωομάδα, τα άτομα που ανήκουν σε ομάδα υψηλού κοινωνικού status δεν έχουν πρόβλημα να θεωρήσουν ότι η ομάδα υπαγωγής τους βιώνει περισσότερα συναισθήματα –κυρίως ανθρώπινα- από την εξωομάδα.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει η επιλογή των κοινωνικών ομάδων που χρησιμοποιήσαμε στην έρευνά μας, εκτός από την διάκρισή τους σε σχέση με το κοινωνικό status που απολαμβάνουν, έχει βασιστεί και στην διάκριση φύση-πολιτισμός που προτείνει η θεωρία των Chulvi και Perez (2003) για το ζήτημα της οντολογοποίησης. Η τάση για υποανθρωποποίηση μόνο της ομάδας χαμηλής κοινωνικής αξίας μας παραπέμπει στα ευρήματα των παραπάνω μελετητών αφού σύμφωνα με τα ερευνητικά τους αποτελέσματα μόνο οι κοινωνικές ομάδες χαμηλού status αποκλείονται σε ένα συμβολικό κόσμο, έξω από τα όρια του ανθρώπινου είδους (Chulvi & Perez, 2003). Η τάση για αποκλεισμό των ομάδων χαμηλής κοινωνικής αξίας έξω από τα όρια του ανθρώπινου είδους ίσως στην έρευνά μας γίνεται με τον πιο προφανή τρόπο, δεν αποδίδονται σε αυτές τις κατηγορίες ανθρώπινα συναισθήματα.

Η τάση για υποανθρωποποίηση της ομάδας υπαγωγής από άτομα τα οποία ανήκουν σε κατηγορίες χαμηλού κοινωνικού status θα μπορούσε να συνδεθεί και με άλλες προσεγγίσεις των διομαδικών σχέσεων και ιδιαίτερα με τα πειραματικά ευρήματα των Diab, Rabbie και Sherif (Παπαστάμου, 1989). Οι ερευνητές αυτοί, βασιζόμενοι στο ότι ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε δύο κοινωνικές ομάδες έχει σημαντικές επιπτώσεις στις κοινωνικές αναπαραστάσεις και εκτιμήσεις των ατόμων και για τις δύο ομάδες, υποστηρίζουν ότι τα άτομα της ηττημένης ομάδας υπερτιμούν την αντίπαλη ομάδα και ταυτόχρονα υποτιμούν την δική τους. Άμεση συνέπεια του γεγονότος αυτού είναι η ηττημένη ομάδα να παρουσιάζει μια τάση χαλάρωσης ή διάλυσης των δεσμών μεταξύ των μελών της (Παπαστάμου, 1989). Γνωρίζοντας ότι το κοινωνικό πεδίο είναι γεμάτο από συγκρούσεις διομαδικών σχέσεων τέτοιου είδους, είναι εύκολο να δικαιολογήσουμε γιατί οι κοινωνικές ομάδες χαμηλού status υποανθρωποποιούν την ενδοομάδα τους και όχι την εξωομάδα. Θεωρώντας ότι η κοινωνική αξία είναι η ανταμοιβή που απολαμβάνουν οι κοινωνικές κατηγορίες στον μεταξύ τους 'ανταγωνισμό' μέσα στον κοινωνικό στίβο, τότε η υψηλή κοινωνική αξία ανήκει στον νικητή και η χαμηλή κοινωνική αξία στον ηττημένο. Η υποανθρωποποίηση της ομάδας υπαγωγής για τις κατηγορίες χαμηλού status είναι ίσως μία ακόμα ένδειξη χαλάρωσης ή διάλυσης των δεσμών των μελών μιας 'ηττημένης ομάδας'. Έτσι είναι φανερό ότι οι κατηγορίες χαμηλής κοινωνικής αξίας υποτιμούν την ομάδα υπαγωγής τους και υπερτιμούν την εξωομάδα, φαινόμενο σύστοιχο με τα ευρήματα των Sherif και Diab πάνω στο ζήτημα των διομαδικών σχέσεων (Παπαστάμου, 1989).

Η δεύτερη θεωρητική προσέγγιση που χρησιμοποιούμε στις δύο έρευνες είναι η ουσιοκρατική πρόσληψη, ο τρόπος δηλαδή, σύμφωνα με πολλούς ερευνητές (Haslam et al., 2000,) με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι την φύση των κοινωνικών ομάδων.

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, οι κοινωνικές κατηγορίες γίνονται αντιληπτές με όρους ουσίας, ουσία η οποία προσδιορίζει την ιδιαίτερη φύση των κατηγοριών αυτών. Σύμφωνα με τον Haslam et al. (2000) οι κοινωνικές ομάδες γίνονται αντιληπτές είτε ως φυσικές είτε ως υποστασιοποιημένες. Οι φυσικές ομάδες, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, είναι κατηγορίες οι οποίες έχουν σαν κύρια χαρακτηριστικά την έννοια της φυσικότητας, της διακριτότητας, της αμεταβλησίας, της σταθερότητας και της αναγκαιότητας. Όταν αναφερόμαστε στην έννοια της υποστασιοποίησης (entitativity) εννοούμε τον βαθμό όπου οι κοινωνικές ομάδες συνιστούν συνεκτικές, ενιαίες και γεμάτες με νόημα οντότητες (Campbell, 1958 στο Haslam et al., 2000). Παρά την διάκριση αυτή, οι ουσιοκρατικές πίστεις συγκροτούν ένα συνεκτικό σύνολο αντιλήψεων το οποίο ομαδοποιεί τις αντιλαμβανόμενες διαφορές ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες (Haslam et al., 2000) καθώς και τις διαφορές στις προσωπικές αντιλήψεις για συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες (Haslam et al., 2002). Στόχος των δύο ερευνών ήταν και να εξεταστεί μια ενδεχόμενη διασύνδεση της ουσιοκρατικής πρόσληψης και της υποανθρωποποίησης. Από τα αποτελέσματα των ερευνών δεν φάνηκε κάποια σημαντική και ευθεία αλληλεπίδραση των δύο φαινομένων αυτών. Αυτό όμως που παρατηρείται είναι μια σημαντική αλληλεπίδραση και στις δύο έρευνες ανάμεσα στην ουσιοκρατική πρόσληψη, είτε αυτή γίνεται με όρους φυσικών ομάδων είτε με όρους υποστασιοποίησης, με την εκάστοτε κοινωνική κατηγορία χαμηλού status. Και στις δύο έρευνες η αναφορά σε ουσιοκρατικούς όρους ανεξαρτήτου μορφής, οδηγεί τα υποκείμενα της έρευνας στο να θεωρούν ότι τέτοιες αναφορές αντικατοπτρίζουν την ομάδα χαμηλής κοινωνικής αξίας. Παρατηρούμε λοιπόν ότι αν και δεν υπάρχει αλληλεπίδραση των δύο κύριων φαινομένων που μας απασχολούν, η πρόσληψη των κοινωνικών ομάδων γίνεται όντως με όρους ουσιοκρατικούς. Τα ευρήματα αυτά όμως έρχονται σε αντίθεση με τα πειραματικά ευρήματα του Haslam et al. (2000), τα

οποία καταδεικνύουν ότι η πρόσληψη των κοινωνικών κατηγοριών με όρους υποστασιοποίησης σχετίζεται περισσότερο με ομάδες χαμηλού status, ενώ η πρόσληψη με όρους φυσικών ομάδων συνδέεται μόνο με ομάδες υψηλού status. Η πίστη των ατόμων ότι η κοινωνική κατηγορία που συνδέεται περισσότερο με την ουσιοκρατική πρόσληψη ανεξαρτήτως είδους –φυσική ή υποστασιοποιημένη ομάδα- είναι η ομάδα χαμηλού status, παρόλο που έρχεται σε αντίθεση με τα ευρήματα του Haslam et al. (2000) όπως ήδη αναφέραμε, θα μπορούσε να εξηγηθεί με βάση τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των ατόμων που συνδέονται με την κοινωνική θέση των ομάδων αυτών. Όταν αναφερόμαστε στο ζήτημα της ουσιοκρατικής πρόσληψης γενικά, διαπραγματευόμαστε την ιδιαίτερη φύση των κοινωνικών ομάδων έχοντας ως βάση ότι τα άτομα τα οποία τις αποτελούν, θεωρούνται πρωταρχικά ως σύνολο. Σύνολο με ιδιαίτερα αλλά παρόμοια χαρακτηριστικά τα οποία διαφέρουν μόνο κατά την διάκριση υποστασιοποίησης και φυσικών ομάδων. Όταν δηλαδή γίνεται αναφορά σε ουσιοκρατικούς όρους παράλληλα γίνεται αναφορά σε σύνολα ατόμων. Παράλληλα σύμφωνα με τους Lorenzi-Cioldi και Clemence (2001) οι υποδεέστερες ή χαμηλής κοινωνικής αξίας ομάδες γίνονται αντιληπτές ως σύνολα των οποίων τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά προέρχονται σε μεγάλο βαθμό από την φύση της κατηγορίας στην οποία ανήκουν. Σύμφωνα με τους ίδιους ερευνητές οι ανώτερες ή υψηλού κοινωνικού status ομάδες θεωρούνται ως μία συγκέντρωση ατόμων με πολλά διαφορετικά χαρακτηριστικά και προσωπικές ιδιομορφίες. Με βάση τα παραπάνω θα μπορούσε να ερμηνευθεί ίσως η επιλογή των κοινωνικών ομάδων χαμηλού status όταν προσεγγίζονται από την πλευρά της ουσιοκρατικής πρόσληψης. Η ουσιοκρατική πρόσληψη αναφέρεται σε ομάδες των οποίων τα μέλη έχουν κοινά χαρακτηριστικά εξαιτίας μιας υποβόσκουσας ουσίας που ενυπάρχει στην ίδια την ομάδα (Haslam et al., 2000) και ταυτόχρονα μόνο οι ομάδες χαμηλής κοινωνικής αξίας γίνονται

αντιληπτές ως σύνολα ατόμων με παρόμοια χαρακτηριστικά, χαρακτηριστικά τα οποία προέρχονται από την φύση της ομάδας στην οποία ανήκουν (Lorenzi-Cioldi & Clemence, 2001).

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ότι αν και δεν υπάρχει κάποια σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στην ουσιοκρατική πρόσληψη και στο φαινόμενο της υποανθρωποποίησης από τα αποτελέσματα των δύο ερευνών, δεν θα πρέπει να μας αφήνει αδιάφορους το γεγονός ότι αποτελούν δύο κοινωνιοψυχολογικά φαινόμενα τα οποία τέμνονται θεωρητικά. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης θα πρέπει να τοποθετηθεί στην ευρύτερη προβληματική της ουσιοκρατικής πρόσληψης και αυτό γιατί μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το φαινόμενο αυτό -που προϋποθέτει την απόδοση ελλειμματικής ανθρώπινης ουσίας στα μέλη μιας εξωομάδας- καταρχήν προϋποθέτει την απόδοση μιας κάποιας ουσίας, έννοιας κεντρικής στην θεωρητική προσέγγιση της ουσιοκρατικής πρόσληψης. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα πρέπει να αποτελέσουν αφορμή για περαιτέρω έρευνες πάνω στην εξακρίβωση της σχέσης των δύο αυτών φαινομένων.

Κυρίαρχο στοιχείο στα αποτελέσματα των ερευνών μας, τόσο όσον αφορά το φαινόμενο της υποανθρωποποίησης όσο και στην ουσιοκρατική πρόσληψη, αναδεικνύεται το ζήτημα του κοινωνικού status που απολαμβάνουν οι κοινωνικές κατηγορίες. Σε αντίθεση με το πλήθος των ερευνών για το ζήτημα της υποανθρωποποίησης όπου η κοινωνική αξία των ομάδων δεν φαίνεται να διαμεσολαβεί το εν λόγω φαινόμενο, αφού όλες οι κοινωνικές ομάδες υποανθρωποποιούν (Leyens, 2003), στα αποτελέσματα και των δύο ερευνών μας μόνο οι ομάδες υψηλού status υποανθρωποποιούν σε αντίθεση με τις ομάδες χαμηλού status που υποανθρωποποιούνται και από τα ίδια της τα μέλη. Παράλληλα όσον αφορά το ζήτημα της

ουσιοκρατικής πρόσληψης μόνο οι ομάδες χαμηλής κοινωνικής αξίας γίνονται αντιληπτές με τους συγκεκριμένους όρους σε αντίθεση και εδώ με άλλα πειραματικά ευρήματα (Haslam et al., 2000). Τέτοιου είδους αποτελέσματα μας οδηγούν στην υπόθεση ότι και τα δύο φαινόμενα επηρεάζονται από τις εκάστοτε κοινωνικές δομές.

Η παραπάνω υπόθεση για την διαπλοκή των κοινωνικών δομών καθώς και η πιθανή διασύνδεση των δύο φαινομένων κάνει υψίστης σημασίας την περαιτέρω μελέτη των δύο αυτών ζητημάτων για ένα ακόμα λόγο. Σύμφωνα με πολλούς ερευνητές τόσο η ουσιοκρατική πρόσληψη όσο και η υποανθρωποποίηση έχουν μια αρνητική διάσταση όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Οι Yzerbyt et al. (1997) θεωρούν την ουσιοκρατική πρόσληψη ως τον τρόπο με τον οποίο η άνιση μεταχείριση διαφόρων κοινωνικών ομάδων νομιμοποιείται και φυσικοποιείται. Παράλληλα ο Verkuyten (2003) παραθέτει μια σειρά από ερευνητικά ευρήματα που καταδεικνύουν μια διττή κοινωνική χρήση της ουσιοκρατικής πρόσληψης: σε κάποιες περιπτώσεις αυτή χρησιμοποιείται για να προασπίσει την διαφορετικότητα ενώ σε άλλες περιπτώσεις για να περιθωριοποιήσει τις κοινωνικές ομάδες. Όσον αφορά το ζήτημα της υποανθρωποποίησης είναι φανερό ότι τα μέλη μια κοινωνικής κατηγορίας υποανθρωποποιώντας την εξωομάδα, ουσιαστικά περιγράφουν τα μέλη της ως 'κατώτερα ανθρώπινα όντα' (Leyens et al., 2001) και ταυτόχρονα προστατεύουν την ανωτερότητα και τα προνόμια της ενδοομάδας τους (Leyens et al. 2003). Γνωρίζοντας ήδη την αρνητική διάσταση των δύο αυτών φαινομένων και τις ενδεχόμενες επιπτώσεις και υποθέτοντας σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας ότι η ουσιοκρατική πρόσληψη και η υποανθρωποποίηση γίνονται αντικείμενο σφετερισμού από ομάδες υψηλής κοινωνικής αξίας είναι αυτονόητο ότι πρέπει και άλλες έρευνες να γίνουν προς την κατεύθυνση αυτή.

Βιβλιογραφία

- Bastian, B. & Haslam, N. (2005) Psychological essentialism and stereotype endorsement. *Journal of Experimental Social psychology (article in press)*
- Castano, E., Yzerbyt, V., Paladino, M.-P. & Sacchi, S. (2002) I belong, therefore, I exist: Ingroup identification, ingroup entitativity and ingroup bias. *Society of Personality and Social Psychology, 28(2), pp 135-143*
- Castano, E., Yzerbyt, V. & Bourguignon, D. (2003) We are one and I like it: The impact of ingroup entitativity on ingroup identification. *European Journal of Social Psychology, 33, pp 735-754*
- Chulvi, B. & Perez, A.-J. (2003) Ontologisation vs. discrimination d'une minorite ethnique (les Gitans). *Nouvelle Revue de Psychologie Sociale, 2(1), pp 006-015*
- Cioldi, F.-L. & Clemence, A. (2001) Group processes and the construction of social representations. In Hogg, M. & Tindale, S. (Eds) *The Blackwell handbook of social psychology: Group processes*. Oxford: Blackwell.
- Cortes, B. P., Demoulin, S., Rodriguez-Torres, R., Rodriguez-Perez, A. & Leyens, J.-P. (2005) Infrahumanization or familiarity? Attribution of uniquely human emotions to the self, the in-group and the out-group. *Personality and Social Psychology Bulletin, 31(2), pp 243-253*
- Demoulin, S., Leyens, J.-P., Paladino, M.-P., Rodriguez-Torres, R., Rodriguez-Perez, A. & Dovidio, J. (2004) Dimensions of "uniquely" and "non-uniquely" human emotions. *Cognition and Emotion, 18(1), pp 71-96*
- Fuss, Diana (1989) *Essentially speaking: feminism, nature & difference*. London: Routledge

- Gaunt, R., Leyens, J.-P. & Demoulin, S. (2002) Intergroup relations and the attribution of emotions: Control over memory for secondary emotions associated with the ingroup and outgroup. *Journal of Experimental Social Psychology*, 38, pp 508-514.
- Gaunt, R., Sindic, D. & Leyens, J.-P. (2005) Intergroup relations in soccer finals: Peoples forecasts of the duration of emotional reactions of in-group and out-group soccer fans. *The Journal of Social Psychology*, 145(2), pp 117-126
- Haslam, N. (1998) Natural kinds, human kinds and essentialism. *Social Research*, 65(2), pp 291-314
- Haslam, N., Rothschild, L. & Ernst, D. (2000) Essentialist beliefs about social categories. *British Journal of Social Psychology*, 39, pp 113-127
- Haslam, N., Rothschild, L. & Ernst, D. (2002) Are essentialist beliefs associated with prejudice? *British Journal of Social Psychology*, 41, pp 87-100
- Haslam, N., Bastian, B. & Bisset, M. (2004) Essentialist beliefs about personality and their implications. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, pp 1661-1673
- Hegarty, P. (2002) It's not a choice, it's the way we're built': Symbolic beliefs about sexual orientation in the US and Britain. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 12, pp 153-166
- Herek, G. & Capitanio, J. (1995) Black heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men in the United States. *The Journal of Sex Research*, 32, pp 95-105
- Leyens, J.-P., Rodriguez-Perez, A., Rodriguez-Torres, R., Gaunt, R., Paladino, M.-P., Vaes, J. & Demoulin, S. (2001) Psychological essentialism and the differential attribution of uniquely human emotions to ingroups and outgroups. *European Journal of Social Psychology*, 31, pp 395-411.

- Leyens, J.-P., Cortes, B., Demoulin, S., Dovidio, J., Fiske, S., Gaunt, R., Paladino, M.-P., Rodriguez-Perez, A., Rodriguez-Torres, R. & Vaes, J. (2003) Emotional prejudice, essentialism and nationalism. *European Journal of Social Psychology*, 33, pp 703-717.
- Mackie, J.L. (1976) *Problems from Locke*. Oxford: Clarendon Press
- Okasha, S. (2002) Darwinian metaphysics: species and the question of essentialism. *Synthese*, 131, pp 191-213
- Perez, A.-J., Moscovici, S. & Chulvi, B. (2002) Natura y cultura como principio de clasificacion social. Anclaje de representaciones sociales sobre minorias etnicas. *Revista de Psicologia Social*, 17(1), pp 51-67
- Pickett, C. & Perrot, D. (2004) Shall I compare to thee? Perceived entitativity and ease of comparison. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40, pp 283-289
- Sani, F., Todman, J. & Lunn, J. (2005) The fundamentality of group principles and perceived group entitativity. *Journal of Experimental Social Psychology*, 41, pp 567-573
- Vaes, J., Paladino, M.-P. & Leyens, J.-P. (2002) The lost e-mail: Prosocial reactions induced by uniquely human emotions. *British Journal of Social Psychology*, 41, pp 521-534
- Verkuyten, M. (2003) Discourses about ethnic group (de-) essentialism: Oppressive and progressive aspects. *British Journal of Social Psychology*, 42, pp 371-391
- Viki, G. & Abrams, D. (2002) Infra-humanization: Ambivalent sexism and the attribution of primary and secondary emotions to women. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39, pp 492-499
- Whitley, B. E. (1990) The relationship of heterosexuals' attributions for the causes of homosexuality to attitudes toward lesbians and gay men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 16, pp 369-377

- Winsor, M. P. (2002) Non-essentialist methods in pre-Darwinian taxonomy. *Biology and Philosophy*, 18, pp 387-400
- Yzerbyt, V. Y., Rocher, S. J. & Schadron, G. (1997) Stereotypes as explanations: a subjective essentialistic view of group perception. In Spears, R., Oakes, P. J., Ellemers, N. & Haslam, N. (Eds), *The social psychology of stereotyping and group life* (pp 20-50). Oxford: Blackwell.
- Yzerbyt, V. Y., Rogier, A. & Fiske, S. T. (1998) Group entitativity and social attribution: On translating situational constraints into stereotypes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, pp 1089-1103
- Παπαστάμου, Σ. (1989) *Εγχειρίδιο κοινωνικής ψυχολογίας*. Αθήνα: Οδυσσέας
- Παπαστάμου, Σ. (1990) *Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία: διομαδικές σχέσεις*. Αθήνα: Οδυσσέας
- Χρυσοχόου, Ξ. (2005) *Πολυπολιτισμική πραγματικότητα: οι κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

